

**Foreldres betydning for ungdoms alkoholbruk:
En 5-års to-generasjons longitudinell survey**

Sølvi-Kristin Buran og Stine Holthe

Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2010

SAMMENDRAG

Skrevet av: Sølvi-Kristin Buran og Stine Holthe

Tittel: Foreldres betydning for ungdoms alkoholbruk: En 5-års to-generasjons longitudinell survey.

Veileder: Førstemanuensis Henrik Natvig

Bakgrunn: Alkoholbruk blant ungdom mellom 13 og 18 år er svært utbredt i Norge. Tidlig alkoholbruk er forbundet med negative konsekvenser og forhøyet risiko for senere alkoholproblemer. For å kunne forebygge alkoholbruk blant ungdom er det nødvendig med kunnskap om hva som predikerer ungdoms alkoholbruk. Det foreligger lite etablert kunnskap om hvilken betydning foreldre har for ungdoms alkoholbruk. Studiens formål var å undersøke i hvilken grad foreldres alkoholbruk, overvåking, holdninger og normer hadde betydning for ungdoms alkoholbruk ved 13, 15 og 18 år. Et underordnet mål var å kartlegge kjønns spesifikke interaksjoner mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk.

Metode: Studien baserer seg på allerede innsamlet data fra undersøkelsen "Voksen i år 2000" (VITT). Tilgangen til datamaterialet som benyttes i denne oppgaven ble gitt av Henrik Natvig. Utvalget i denne studien bestod av 573 elever og deres foreldre. Data om ungdoms alkoholbruk er hentet fra 1990, 1992 og 1995 da ungdommen var 13, 15 og 18 år. Data om foreldrevariablene er hentet fra 1990. Studien er en fem års longitudinell survey. Multipl og hierarkisk multipl regresjonsanalyse ble benyttet.

Resultater: Samtlige foreldrevariabler hadde signifikant sammenheng med ungdoms alkoholbruk. Den sterkeste prediktoren for lavere alkoholbruk hos ungdom ved 18 år var foreldres restriktive holdninger. Lavere alkoholbruk blant ungdom ble predikert av foreldres økende grad av overvåking ved 13, 15 og 18 år. Foreldres restriktive normer predikerte lavere alkoholbruk hos ungdom kun ved 13 og 15 år. Resultatene viste en statistisk positiv sammenheng mellom foreldres alkoholbruk og ungdoms alkoholbruk ved 15 og 18 år. Betydelige kjønnsforskjeller ble påvist. Gutters alkoholbruk var mer sensitivt ovenfor undersøkte foreldrevariabler, sammenliknet med jenters alkoholbruk.

Konklusjon: Resultatene indikerer at foreldrevariablene kan ha en forebyggende effekt på ungdoms alkoholbruk. Dette impliserer at framtidige forebygging av ungdoms alkoholbruk bør inkludere intervensjoner rettet mot foreldre. Videre forskning bør vurdere hvorvidt forebyggingsprogram kan effektiviseres ved å ta hensyn til kjønnsforskjeller.

FORORD

Vi vil rette en stor takk til vår veileder, førsteamanuensis Henrik Natvig, som har vist tilgjengelighet og engasjement. Takk for gode råd og oppmuntring til selvstendig arbeid i de statistiske analysene og i vurderinger og utforming av oppgaven for øvrig. Til sist takk for tilgang til dette spesifikke datamaterialet fra ”Voksen i år 2000”.

Vi vil takke hverandre for et inspirerende og komplimenterende samarbeid. Diskusjonene har vært preget av respekt og interesse for den andres bidrag, og kompromisser har uten unntak vært til det bedre for utformingen av oppgaven. Vi har sådan dratt stor nytte av hverandres ulikheter og styrker.

Til sist, men ikke minst, vil vi takke Dag og Konrad som alltid er der med tålmodighet, engasjement og støtte. Takk til Ulla for tillit, livlig tilstedeværelse og nye perspektiver.

INNHALDSFORTEGNELSE

Innledning.....	6
Alkohol som rusmiddel og skadevirkninger av alkoholbruk	6
Særegenheter ved norsk alkoholpolitikk og norsk alkoholkultur.....	7
Forekomst av alkoholbruk blant norsk ungdom i dag.....	7
Predikerer alkoholbruk i ungdomsalder senere alkoholbruk?.....	8
Andre faktorer assosiert til ungdoms alkoholbruk	8
Forebygging av alkoholbruk blant ungdom	9
Sosialisering	11
Teori og empiri om betydningen av foreldres alkoholbruk.....	12
<i>Sosial læringsteori</i>	12
<i>Empiri</i>	13
Teori og empiri om betydningen av foreldres overvåking	15
<i>Hirschis kontrollteori</i>	15
<i>Empiri</i>	16
Betydningen av foreldres holdninger	17
Betydningen av foreldres normer	18
Nytteverdien av vår studie.....	19
Hypoteser	21
<i>Betydningen av foreldres alkoholbruk for ungdoms alkoholbruk</i>	21
<i>Betydningen av foreldres overvåking for ungdoms alkoholbruk</i>	21
<i>Betydningen av foreldres holdninger for ungdoms alkoholbruk</i>	22
<i>Betydningen av foreldres normer for ungdoms alkoholbruk</i>	22
Metode.....	23
Utvalg	23
Mål	23

<i>Operasjonalisering</i>	23
<i>Drøfting av kvaliteten på mål</i>	26
Prosedyre	27
<i>Rekruttering</i>	27
<i>Datainnsamling</i>	28
<i>Spørreskjemaet</i>	28
Missing erstatninger	29
<i>Avhengig variabel</i>	29
<i>Uavhengige variabler</i>	30
Frafallsanalyser	31
Statistiske analyser	32
Resultater.....	33
Alkoholkonsumet i utvalget	33
<i>Korrelasjoner mellom uavhengige variabler</i>	34
<i>Kontroll av effekten fra ungdoms kjønn</i>	35
<i>Kontroll av effekten fra foreldres alder</i>	35
<i>Effekten fra ungdoms tidligere alkoholbruk ved 18 år</i>	35
Analyseresultater	35
<i>Hypotesespesifikke resultater</i>	35
Diskusjon.....	44
Longitudinelle effekter av foreldrevariablene på ungdoms alkoholbruk	44
Effekten av foreldres alkoholbruk på ungdoms alkoholbruk	45
Effekten av foreldres overvåking på ungdoms alkoholbruk	45
Effekten av foreldres holdninger på ungdoms alkoholbruk	46
Effekten av foreldres normer på ungdoms alkoholbruk.....	47
<i>Foreldres holdninger og normer, like eller differensierte begreper?</i>	48
Kjønnforskjeller	49

Mødre og fedres ulike effekt på ungdoms alkoholbruk	51
Svakheter ved studien.....	54
Studiens generaliserbarhet.....	56
Implikasjoner for forebygging og videre forskning	57
Konklusjon	58
Referanser.....	59

INNLEDNING

Barn og unge stifter ofte sitt første bekjentskap med alkohol ved å observere foreldre og andre familiemedlemmer drikke alkohol i deres nærvær. Til tross for at det har blitt gjennomført mye forskning på ungdoms alkoholbruk, er det stadig uklart hvilke direkte påvirkningsmekanismer som gjør seg gjeldende i sosialiseringprosessen som finner sted mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk. Forskningsfeltet som omhandler ungdoms alkoholbruk har tendert til å fokusere på venners påvirkning, og færre studier har undersøkt hvilken betydning foreldre har for ungdoms alkoholvaner (Kempainen et al., 2008). I forlengelsen av dette har en del forebyggingsprogram manglet en integrert oppfattelse av foreldre som en viktig prohibitiv faktor for ungdoms alkoholbruk. I studien som presenteres i denne oppgaven, undersøkes langtidseffekter som foreldre kan på ungdoms alkoholbruk. Resultatene fra studien vil kunne bidra til utviklingen av sosiale og politiske forebyggingstiltak rettet mot ungdoms alkoholbruk.

Alkohol som rusmiddel og skadevirkninger av alkoholbruk

Alkohol er det vanligste rusmiddelet i vår kultur (Helsedirektoratet, 2008a). Alkoholens generelle ruseffekt medfører heving av stemningsleiet samtidig som impulsivitet og aggressivitet kan øke. Konsentrasjonsevnen reduseres, kortidshukommelsen hemmes, evnene til læring nedsettes og den kritiske sansen sløves (Pasienthåndboka, 2009). Alkohol er for mange forbundet med fest, glede og sosialt samvær (Storvoll & Krange, 2003; Vedøy & Skretting, 2009), men alkoholbruk kan også oppleves som problematisk. Alkoholbruk blant ungdom er forbundet med en rekke negative konsekvenser, som ulykker (Linakis, Chun, Mello & Baird, 2009), slagsmål (Rossow, Pape & Wichstrøm, 1999), uønskede seksuelle tilnærminger, problemer med skole eller jobb (Vedøy & Skretting, 2009), lovbrudd og bruk av andre rusmidler (Case, 2007). Av alle registrerte voldsepisoder i Norge var har alkohol innblandet 70 – 80 % av tilfellene (Pernanen, 2009). Skadevirkninger og negative konsekvenser av alkoholbruk gjør seg mest gjeldende ved beruselse (Vedøy & Skretting, 2009). Overdrevent alkoholbruk kan også føre til toleranseutvikling, abstinenser, avhengighet og alkoholisme, så vel som mer fysiologiske skader (Mørland, 2003). Den mest alvorlige skadevirkningen fra alkoholbruk er dødsfall. I 2001 døde 378 personer i Norge som en direkte følge av alkohol (Mørland, 2003). Blant norsk ungdom mellom 15 og 25 år er fyll den viktigste dødsårsaken (Lohiniva, 2001). Disse uheldige, og i verste fall fatale konsekvensene

av ungdoms alkoholbruk, understreker at kunnskap om hvordan man kan forebygge ungdoms alkoholbruk bør være et prioritert område innen vitenskapelig forskning så vel som på den politiske dagsorden.

Særegenheter ved norsk alkoholpolitikk og norsk alkoholkultur

I følge Helsedirektoratet (2007) er hensikten med norsk alkoholpolitikk å redusere skadene ved bruk og misbruk av alkohol, på individnivå og på samfunnsnivå. I henhold til den norske alkoholloven §1-5 skal man ikke selge, skjenke eller utlevere noen form for alkohol til personer under 18 år, og heller ikke selge, skjenke eller utlever alkoholholdig drikk med 22 volumprosent alkohol eller mer, til personer under 20 år. Høye alkoholavgifter og begrensninger i tilgjengelighet via vinmonopolordningen er noen av de mest fremtredende virkemidlene i norsk alkoholpolitikk. I tillegg er informasjonskampanjer om alkohol og forebygging av misbruk, samt forbud mot å reklamere for alkoholholdige drikker sentrale virkemidler (Horverak & Bye, 2007; Helsedirektoratet, 2007). Data fra ESPAD (2007) (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) viser at norske 15-åring har betydelig lavere alkoholbruk (66 %) enn annen europeisk ungdom (82 %), likevel har norsk ungdom like stor forekomst av beruselse (40 %) som europeisk ungdom (39 %). For å forklare disse forskjellene må det sies noe om norsk alkoholkultur, der bruk av alkohol først og fremst har vært knyttet til fest og høytid, sammenliknet med andre land, der alkohol oftere inngår som en del av et hverdagsmåltid (Vedøy & Skretting, 2009). Et kjennetegn ved norsk alkoholkultur er at det ikke drikkes like hyppig som i andre europeiske land, men når det først drikkes alkohol i Norge, så drikkes det store mengder (Vedøy & Skretting, 2009; Bloomfield, Stockwell, Gmel & Rehn, 2003; Kuntsche, Rehm & Gmel, 2004). "Helgefyll" er dermed en passende og ofte brukt betegnelse for den norske alkoholkulturen, og det er nettopp slike alkoholvaner som ofte forbindes med negative konsekvenser av alkoholbruk (Vedøy & Skretting, 2009).

Forekomst av alkoholbruk blant norsk ungdom i dag

Tross i aldersbestemmelsene i norsk alkohollovgivning oppgir store andeler av norsk ungdom under 18 år at de har hatt direkte erfaring med alkohol. I perioden 2006 – 2008 rapporterte 61 % av 15- og 16 åringer, og 85 % av 17- og 18-åring å ha smakt alkohol (Vedøy & Skretting, 2009). Tendensene var like for ungdom i by og bygd. I det samme utvalget oppga 66 % at de

hadde vært beruset i løpet av de siste 6 månedene. En større andel jenter enn gutter oppga at hadde smakt alkohol og vært beruset. Guttene rapporterte likevel større alkoholkonsum og hyppigere beruselsesrate enn jentene (Vedøy og Skretting, 2009).

Predikerer alkoholbruk i ungdomsalder senere alkoholbruk?

Det har blitt funnet at ungdom som drikker alkohol hyppig og jevnlig ved 16-17 års alder, har økt risiko for senere å utvikle alkoholproblemer og for å misbruke alkohol som voksne (Grant et al., 2006; Cable & Sacker, 2008). DeWit, Adlaf, Offord og Ogborne (2000) fant at ungdom som hadde sin alkoholdebut ved 13 og 14 års alder hadde økt forekomst av alkoholproblemer og avhengighet ti år senere, sammenlignet med ungdom som hadde sin alkoholdebut som 19-åring (DeWit et al., 2000). Tidlig alkoholbruk kan altså være en risikofaktor for senere alkoholmisbruk. Det er blitt funnet at debutalder henger sammen med senere alkoholbruk også ved normativt alkoholbruk (Chou & Pickering, 1992; Pedersen & Aas, 1995).

Longitudinelle studier av alkoholbruk har avdekket en tendens til at man bevarer sin relative posisjon i alkoholbruk fra ungdomsalder til voksenalder. De med høyest eller lavest alkoholbruk i ungdomsalder, vil også ha høyest eller lavest alkoholbruk i voksenalder (Casswell, Pledger & Pratap, 2002; Pape & Hammer 1996; Toumbourou et al., 2004). Selv om empiri støtter antakelsene om at alkoholbruk i ungdomstiden har betydning for alkoholbruk i voksen alder, må det også tas høyde for at sammenhengen mellom alkoholbruk i ungdomstiden og senere alkoholbruk kan skyldes tredjevariabler. For eksempel har bestemte personlighetstrekk blitt forbundet med både tidlig alkoholdebut og høyt alkoholforbruk i voksen alder (Schulte, Ramo & Brown, 2009). Ut fra empiri synes det likevel å være spesielt viktig å utsette alkoholdebut og jevnlig drikking av alkohol i ung alder, for å forebygge alkoholproblemer og avhengighet i voksen alder.

Andre faktorer assosiert til ungdoms alkoholbruk

En myriade av beskyttelses- og risikofaktorer for alkoholbruk blant ungdom er blitt identifisert, dette være seg biologiske, psykologiske og sosiale faktorer (Bautzmann et al., 2008; Hawkins, Catalano & Miller, 1992). Undersøkelsen av sammenhengen mellom utvalgte foreldrevariabler og ungdoms alkoholbruk i denne studien utgjør sådan en liten del av et mye større felt. Selv om denne oppgaven er skrevet i et sosialpsykologisk perspektiv, må andre psykologiske perspektiver som søker å forklare forekomst av alkoholbruk blant ungdom også

anerkjennes. Biologisk psykologi og personlighetspsykologi bidrar med studier av sammenhenger mellom gener og atferd gjennom arvbarhetsstudier. Det er et veletablert empirisk funn at gener henger sammen med alkoholbruk og alkoholmisbruk (Ducci & Goldman, 2008; Gelernter & Kranzler, 2009). Selv om gener har betydning for alkoholbruk er det i et forebyggingsperspektiv viktig å identifisere miljøfaktorer som henger sammen med ungdoms alkoholbruk og som blant annet foreldre dermed har mulighet til å påvirke. Arvbarhetsstudier finner at sammenhenger i drikkeatferd mellom foreldre og barn delvis forklares ut i fra gener og delvis ut i fra miljøfaktorer (Hopfer, Crowley & Hewitt, 2003). Forholdet mellom andel forklart varians av en atferd ut i fra arv og miljø varierer over tid og kontekst. Dette kan lede hen til perspektivet om at påvirkning fra gener avhenger av spesifikke omgivelser for at genene skal kunne komme til uttrykk (Hopfer et al., 2003). For eksempel fant Koopmans, Slutske, van Baal og Boomsma (1999) at jenter i et ikke-religiøst utvalg hadde 40 % arvbarhet på alkoholdebut, men når jentenes foreldre var religiøse viste jenter å ha 0 % arvbarhet på alkoholdebut. Et viktig poeng her er at selv om gener synes viktig i noen utvalg, er ikke genenes uttrykk upåvirkbare og forebygging av alkoholbruk rettet mot selv tilsynelatende sårbare familier kan ha virkning. Visse personlighetstrekk blir forbundet med større sårbarhet for alkoholbruk og misbruk, for eksempel sensation seeking eller avvikende sosial atferd (Schulte et al., 2009). Gener har blitt identifisert som underliggende årsak til disse trekkenes sammenheng med alkoholbruk (Hopfer et al., 2003), men det ser ut som om gener kan forklare mindre av variansen i normalt alkoholbruk enn ved alkoholmisbruk (Rhee et al., 2003; Young, Rhee, Stallings, Corley & Hewitt, 2006). Med andre ord kan normalt alkoholbruk synes i stor utstrekning å bli påvirket av miljøfaktorer. Dette underbygger at forebygging rettet mot å påvirke faktorer i ungdoms omgivelser, så som deres foreldre, kan ha effekt på de unges drikking.

Forebygging av alkoholbruk blant ungdom

For å redusere skadevirkningene fra alkohol, søker man å forebygge ungdoms alkoholbruk. Formålet med forebygging av ungdoms alkoholbruk er å utsette ungdoms alkoholdebut samt å redusere ungdommens videre alkoholbruk. Ideelt sett skjer dette ved at det utvikles konkrete forebyggingsprogram som baserer seg på empirisk kunnskap om hva som er signifikante prediktorer for ungdoms alkoholbruk. Forebygging av ungdoms alkoholbruk har i hovedsak blitt gjennomført som skolebaserte eller familiebaserte forebyggingsprogram. Skolebaserte forebyggingsprogram har vært mest utbredt. Vanlige tiltak i skolebaserte

forebyggingsprogram er å formidle kunnskap til ungdom om rusmidler og dets negative konsekvenser, utvikling av bedre selvfølelse, stressmestring, konkrete målsettinger, avlegging av løfter om avhold, fadderordninger eller promotering av sunne alternativer til rusmiddelbruk (Botvin, 2000). Hansen (1992) konkluderte i sin gjennomgang av skolebaserte forebyggingsprogram at disse hadde en signifikant forebyggende effekt på ungdoms alkoholbruk. Han trakk frem styrking av ungdoms evne til å motstå press fra jevnaldrende, og en mer realistisk oppfattelse av andre ungdoms drikkemønster, som de to mest betydningsfulle intervensjonene i skolebaserte forebyggingsprogram. En rapport fra NOU (Norges offentlige utredninger) konkludert derimot med at skolebaserte forebyggingsprogram i liten grad har hatt noen effekt på ungdoms alkoholbruk (Brofoss et al., 2003). Manglende effekt har også blitt funnet i andre studier (Botvin, 2000; Nordahl, Gravkrok, Knudsmoen, Larsen & Rørnes, 2006). Hansen (1992) hevdet at konklusjoner om at skolebaserte forebyggingsprogram har vært feilslåtte, bør tilskrives lav statistisk styrke og dårlig arbeid rundt selve testingen og evalueringen av de konkrete forebyggingsintervensjonene, heller enn at intervensjonene per se ikke har hatt noen effekt. Gottfredson og Wilson (2003) konkluderte i sin metaanalyse med at manglende funn av effekt skyldtes metodiske svakheter i implementeringen av programmene. Spesielt læreres manglende motivasjon for forebyggende arbeid i klasserommet og rusmiddelkunnskap har blitt framhevet som problem for implementering av rusmiddelprogrammer (Dusenbury, Brannigan, Falco & Hansen, 2003)

Familiebaserte forebyggingsprogram har en bredere tilnærming i forebygging av ungdoms alkoholbruk. Disse forebyggingsprogrammene har hovedfokus rettet mot hvordan foreldre kan bidra til å forebygge ungdoms alkoholbruk, men involverer i noen grad også skole og nærmiljø. Eksempler på intervensjoner som har blitt benyttet i familiebaserte forebyggingsprogram er hvordan foreldre kan snakke med ungdom om alkohol, at foreldre innfører alkoholspesifikke regler, at foreldre øker sin grad av overvåking, restriktive normer og involvering i ungdommens liv (Hawkins, Catalano, Kosterman, Abbott & Hill, 1999; Park et al., 2000; Pentz et al., 1989; Werch et al., 2003; Komro et al., 2008; Toomey et al., 1996). De samme studiene fant at familiebaserte forebyggingsprogram har gitt lovende resultater for å forebygge ungdoms alkoholbruk. I en litteraturgjennomgang av familiebaserte forebyggingsprogram ble det konkluderte med at det ofte er uklart hvilke komponenter som bidrar til den forebyggende effekten (Dusenbury, 2000). Flere evalueringer har dog funnet at å øke foreldres involvering i ungdommens liv (Petrie, Bunn & Byrne, 2007; Park et al., 2000; Stigler, Perry, Komro, Cudeck & Williams, 2006), samt å oppfordre foreldre til å ha strenge

holdninger til ungdoms alkoholbruk virker forebyggende på ungdoms bruk av alkohol (Koutakis, Stattin & Kerr, 2008). I likhet med evalueringer av de skolebaserte forebyggingsprogram, har flere evalueringsstudier av familiebaserte forebyggingsintervensjoner ikke funnet noen effekt av intervensjonene på ungdoms alkoholbruk (Shortt, Hutchinson, Chapman & Toumbourou, 2007; Gorman, Conde & Huber, 2007). Vansker med å rekruttere deltakere, samt høy grad av frafall, er metodiske svakheter som særlig viser seg ved gjennomføring og evaluering av familiebaserte forebyggingsprogram (Dusenbury, 2000; Petrie et al., 2007; Komro et al., 2008; Toomey et al., 1996; Riggs, Elfenbaum & Pentz, 2006). Det er derfor en fare for at evalueringsstudier av familiebaserte forebyggingsprogram gjenspeiler en seleksjonsskjevhet, da familier som preges av familiekonflikter eller uhensiktsmessig oppdragelsesstil, familier med dårlig kommunikasjon mellom foreldre og ungdom, familier der foreldre har lav utdanning eller familier der ungdommen bruker rusmidler, som oftest ikke deltar i forebyggingsprogrammene (Diaz et al., 2006).

Forebyggingsfeltet kritiseres fordi det er gjennomført få studier som har evaluert effekten av gjennomførte forebyggingsprogram på en faglig tilfredsstillende måte (Dusenbury, 2000; Gottfredson & Wilson, 2003). I tillegg har evalueringsstudiene som foreligger, vist til ulike og motstridende resultater. Dette indikerer et klart behov for mer empirisk basert kunnskap om hvilke elementer som bør implementeres for at forebyggingsprogram skal ha ønsket effekt på ungdoms alkoholbruk. Det foreligger indikasjoner på at foreldres overvåking og foreldres holdninger kan være hensiktsmessige komponenter å involvere i forebyggingsprogram. Hansen og McNeal (1996) har presisert at forebygging vil ha sterkest effekt dersom intervensjoner rettes mot de prediktorene som korrelerer sterkest med ungdoms alkoholbruk. I vår studie søker vi å kartlegge om foreldres alkoholbruk, foreldres overvåking av sine barn, foreldres holdninger til barnas alkoholbruk og foreldres normer om ungdoms alkoholbruk kan forklare signifikante deler av variansen i ungdoms alkoholbruk.

Sosialisering

Sosialisering kan defineres som den dynamiske prosessen der barn tilegner seg samfunnsmessige standarder, verdier, kunnskap, evner, forventninger, holdninger og normer (Cole, Cole & Lightfoot, 2005; Peterson & Rollins, 1987). Alkohol er et sosialt rusmiddel (Pedersen, 1998), og det å drikke alkohol er for mange et sikkert tegn på at man er på vei inn i

de voksnes rekke. For ungdom blir alkoholbruk som oftest en del av det naturlige handlingsrepertoaret i løpet av ungdomstiden (Storvoll & Krange, 2003), og sosialisering innebærer nettopp en utvidelse av ens eget handlingsrepertoar. Ungdoms alkoholbruk inngår dermed som en del av en normal sosialiseringsprosess (Barnes, Farrell & Cairns, 1986). I første omgang innlemmes barn i den sosiale verden via sine foreldre (Peterson & Rollins, 1987). Ungdom skaffer seg alkohol delvis på egenhånd, men delvis drikker de også alkohol hjemme sammen med foreldre og annen familie (Rossow, Pape & Storvoll 2005). Det er derfor sannsynlig at foreldres alkoholvaner og deres holdninger til alkohol vil påvirke utviklingen av ungdommens alkoholbruk.

Teori og empiri om betydningen av foreldres alkoholbruk

Sosial læringsteori

Sosial læringsteori ble fremsatt av Albert Bandura i 1977. Teorien omhandler sosiale vilkår for menneskets kognisjon. Teorien utvidet i sin tid læringsbegrepet til at læring kan skje gjennom å observere andres atferd og dens konsekvenser, såkalt vikarierende forsterking, så vel som fra direkte erfaring og betingning (Bandura, 1977; Bandura, 1986). Teorien hevdet at grad av imitering som forekommer vil avhenge av hvilken konsekvens man har observert fra atferden, samt ut fra hvorvidt den forventede konsekvensen verdsettes (Bandura & Walters, 1963). Bandura viste empirisk at imitering i større grad vil finne sted dersom modellens atferd forsterkes gjennom belønning (Bandura, 1977). Han fant at jo mer observatøren beundrer modellen, jo sterkere grad av imitering vil forekomme (Bandura & Walters, 1963). Sosial læringsteori presiserer at det vil virke forsterkende å observere modeller som utøver atferd forbundet med sosiale forbud og likevel ikke blir straffet. Denne forsterkingen vil øke sannsynligheten for at atferden imiteres (Bandura, 1977). I denne studien leder sosial læringsteori til antakelser om at ungdom vil kunne motiveres til å imitere foreldres drikkeatferd, til tross for at det er forbudt for ungdom å drikke alkohol. Sosial læringsteori gir et teoretisk rasjonale til å kunne forvente at forsterkende mekanismer er tilstede der ungdom observerer sine foreldre drikke alkohol, noe som vil øke sannsynligheten for at ungdom imiterer sine foreldres drikkeatferd. Sosial læringsteori hevder at vikarierende forsterking vil være avgjørende for initiering av atferd, mens direkte forsterking vil ha større betydning for å opprettholde atferd over tid (Bandura, 1977). I sammenheng med denne studien kan det dermed forventes at foreldres alkoholbruk, som virker gjennom vikarierende mekanismer, vil ha mer betydning for ungdoms alkoholdebut enn for ungdoms drikkevaner

over tid. Bandura og Walters (1963) refererte til empiri som viste kjønnsforskjeller i imitering av atferd, ved en økt imiteringstendens hos gutter, sammenliknet med jenter.

Sosial læringsteori tar for seg både det sosiale og det individuelle aspektet ved sosialisering (Bandura, 1986). Denne studien sentrerer i hovedsak rundt den sosiale delen. Selv om det individuelle aspektet ved sosialisering ikke er i fokus i denne sammenheng, er det likevel viktig å anerkjenne betydningen av ungdoms egen kognisjon i sosial påvirkning (Hellandsjø Bu, Watten, Foxcroft, Ingebrigtsen & Relling, 2002). Empiri har undersøkt betydningen av en rekke indirekte faktorer som påvirker ungdoms alkoholbruk via deres kognisjon. Blant annet har det gjennomgående blitt funnet en positiv sammenheng mellom alkoholforventninger og alkoholbruk hos ungdom (Leigh, 1989; Goldman, 1989; Goldman, Brown & Christiansen, 1987), en sammenheng som også har blitt påvist i vårt utvalg (Natvig Aas, Leigh, Anderssen & Jakobsen, 1998). Det har blitt funnet at ungdoms alkoholforventninger og alkoholbruk i større grad påvirkes av venner og venners alkoholbruk, enn foreldre og foreldres alkoholbruk (Kandel & Andrews, 1987; Cumsille, Sayer & Graham, 2000). Ennett og Bauman (1991) fant dog at påvirkningen fra venners alkoholbruk hovedsakelig skjer gjennom indirekte prosesser, mens påvirkningen fra foreldres alkoholbruk i større grad skjer gjennom direkte prosesser. Den foreliggende empirien har gjentatte ganger konkludert med at venners påvirkning er mest betydningsfull, og samtidig ignorert eller nedtonet den signifikante påvirkningen foreldre gjentatte ganger har blitt vist å ha på ungdoms alkoholbruk (Kemppainen et al., 2008).

Empiri

Antakelsen, utledet fra sosial læringsteori, om at ungdom vil imitere sine foreldres drikkeatferd, har blitt underbygget av flere studier (Barnes et al., 1986; Hellandsjø Bu et al., 2002; Beal, Ausiello & Perrin, 2001). Barnes et al. (1986) rapporterer at det har blitt funnet at ungdoms drikkemønster direkte gjenspeiler de voksnes drikkemønster i ulike sosiokulturelle kontekster. Ungdom med lavt, moderat og høyt alkoholbruk reflekterte foreldrenes lave, moderate og høye alkoholbruk. Det har også blitt vist støtte til antakelsen fra sosial læringsteori om at foreldres alkoholbruk, gjennom vikarierende forsterking, vil ha sterkest betydning for ungdoms alkoholdebut (Hellandsjø Bu et al., 2002; Kandel & Andrews, 1987). Det er for øvrig ingen etablert konsensus om sammenhengen mellom foreldres alkoholbruk og ungdoms alkoholbruk. Yu (2003) fant ingen støtte for at foreldres alkoholbruk har betydning for ungdoms alkoholbruk. Ary, Tildesley, Hops og Andrews (1993) viste at foreldres

alkoholbruk hadde betydning for endringene i ungdoms alkoholbruk over tid. Sprikende funn kan forstås i sammenheng med at samspeilet mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk er komplekst. Barnes et al. (1986) fant at ungdom av foreldre med moderat drikkeatferd tenderte til å ha mindre problematisk alkoholbruk enn både ungdom av foreldre med høyt alkoholbruk og ungdom av foreldre med et avholdsforhold til alkohol. Funnene ble sett i sammenheng med at ekstrematferd hos foreldre muligens kan føre til sosial inkompetanse hos ungdom, noe som assosieres med høyere alkoholbruk. Videre drøftet Barnes et al. (1986) muligheten for at ungdom i mindre grad beundret foreldre med ekstrematferd i form av alkoholisme eller avholdenhet, i en sosiokulturell kontekst der det å drikke alkohol inngår som en del av den normative atferden. Det har blitt funnet at foreldres evne til å gi god foreldreomsorg påvirkes av deres normative alkoholbruk (Latendresse et al., 2008). Mekanismer som tidligere kun har blitt undersøkt for grupper med ekstremt alkoholbruk, viser seg også gjeldende i normalpopulasjonen. En årsak til varierende grad av støtte for sammenheng mellom foreldres alkoholbruk og ungdoms alkoholbruk kan være at sammenhengen først gjør seg gjeldende hos eldre ungdom (Tildesley & Andrews, 2008; Tambs & Vaglum, 1990). Dette kan også henge sammen med at mekanismer som medierer forholdet mellom foreldres alkoholbruk og ungdoms alkoholbruk, avtar med ungdoms økende alder (Latendresse et al., 2008) og dermed gir rom for at direkte sammenhenger mellom foreldres og ungdoms alkoholbruk blir avdekket.

De få studiene som har undersøkt om ungdoms alkoholbruk påvirkes ulikt av mødre og fedres alkoholbruk, rapporterer motstridende funn. Noen studier har funnet at overføringen av alkoholbruksvaner mellom generasjoner er sterkere når foreldre og ungdom er av samme kjønn (Yu & Perrine, 1997; Thompson & Wilsnick, 1987, ref. i Ary et al., 1993). Yu (2003) fant at matching av kjønn mellom foreldre og ungdom ikke hadde noen betydning, mens Andrews (2005) fant at påvirkningen var sterkere der foreldre og ungdom hadde motsatt kjønn. Uavhengig av ungdoms kjønn har noen studier funnet at mødres alkoholbruk er mest betydningsfullt for ungdoms alkoholbruk (Kemppainen et al., 2008). Andre studier har vist at fedres alkoholbruk har størst relevans (Seljamo et al., 2006). Andrews, Hops og Duncan (1997) fant at mødre og fedre påvirker sine døtre og sønner ulikt ved ulike aldre. Poelen, Scholte, Willemsen, Boomsma og Engels (2007) rapporterer at tverrsnittsanalyser og longitudinelle analyser ga ulike og motstridende resultater. Deres longitudinelle analyser viste at det kun var mors alkoholbruk som hadde relevans for ungdoms alkoholbruk, mens tverrsnittsanalysene viste at også fars alkoholbruk hadde unik effekt. Til tross for manglende

etablert konsensus omkring effekten fra mødre og fedres alkoholbruk, viser foreliggende empiri at vi kan forevente at ungdoms alkoholbruk påvirkes ulikt av mødre og fedres drikkeatferd.

Empirien har i stor grad basert seg på ungdoms persepsjon av foreldres alkoholbruk, fremfor på foreldres selvrapporterte alkoholbruk (Aas, Jakobsen & Anderssen, 1995). Disse studiene opererer dermed ikke med to-generasjons forskningsdesign, men baserer sine foreldredata på informasjon gitt fra ungdommen. Slik forskningsdesign er kostnadseffektivt sammenliknet med to-generasjons design. Likevel bør det stilles spørsmål til validiteten ved data om foreldre som er innhentet via ungdommen. Aas et al. (1995) foretok en direkte sammenlikning av foreldres alkoholbruk målt via foreldres selvrapport eller målt via ungdoms persepsjon. De fant at foreldres alkoholbruk, målt via ungdoms persepsjon, ga en høyere forklart varians enn foreldres selvrapporterte alkoholbruk. Studien viste imidlertid at de to ulike målene av foreldres alkoholbruk korrelerte i samme retning med ungdoms alkoholbruk (Aas et al., 1995). Dette gir indikasjoner for at vårt mål av foreldres selvrapporterte alkoholbruk, vil korrelere i samme retning med ungdoms alkoholbruk, som øvrige studier der foreldres alkoholbruk har blitt målt via ungdoms persepsjon.

Teori og empiri om betydningen av foreldres overvåking

Foreldres overvåking har i litteraturen blitt operasjonalisert som i hvilken grad foreldrene vet hva ungdom holder på med i fritiden, hvem de er sammen med og hvor de befinner seg (Kerr & Stattin, 2000).

Hirschi kontrollteori

Alkoholbruk hos ungdom forstås som en type avvikende atferd. Hirschi kontrollteori fra 1969, hadde som hensikt å forklare kriminalitet og annen avvikende atferd hos ungdom. Teorien fremhever betydningen av tilknytning, og definerer tilknytning til å være noe som eksisterer i det relasjonelle båndet mellom mennesker (Hirschi, 1969). Tilknytningsbegrepet som benyttes i teorien er identisk med det litteraturen operasjonaliserer som foreldres overvåking. Hirschi kontrollteori antar at ungdom som begår avvikende handlinger er mindre knyttet til, eller altså overvåket av sine foreldre, eller andre samfunnsinstitusjoner, som nabolaget, skolen eller lignende. Han viste empirisk støtte for disse antakelsene (Hirschi,

1969). Sammenhengene forklarte Hirschi ved at ungdom i liten grad vil være bundet av sine foreldres forventninger dersom det forekommer liten grad av tilknytning, noe som vil øke sannsynligheten for at avvikende atferd finner sted (Hirschi, 1969). Teorien presiserer at tilknytning ikke er avgjørende for at ungdom skal internalisere sosiale og konvensjonelle normer, men heller at tilknytningen i seg selv er den regulerende faktoren i ungdoms atferd (Hirschi, 1969). Ut fra Hirschis kontrollteori vil vi kunne forvente en negativ sammenheng mellom foreldres overvåking og ungdoms alkoholbruk. Da det er tilknytningen eller overvåkingen i seg selv som i følge teorien regulerer ungdoms atferd, og ikke foreldrenes atferd eller holdninger (Hirschi, 1969), vil vi i tillegg kunne forevente en større effekt av foreldres overvåking enn av de andre foreldrevariablene.

Empiri

Postulatet i Hirschis kontrollteori, om at overvåking fra foreldre vil ha en forebyggende effekt på ungdoms avvikende atferd, har fått omfattende empirisk støtte i forhold til ungdoms alkoholbruk (Barnes & Farrell, 1992; Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006; Choquet, Hassler, Morin, Falissard & Chau, 2008; Wood, Read, Mitchell & Brand, 2004; Baumrind, 1991; Steinberg, Fletcher & Darling, 1994; DiClemente et al., 2001; Latendresse et al., 2008). Det har blitt funnet at foreldres overvåking både utsetter ungdoms alkoholdebut, og øker sjansene for reduksjon av alkoholbruk etter debut (Cable & Sacker, 2008). Analyser fra både longitudinelle og tverrsnittstudier replikerer disse funnene om forebyggende virkningen fra foreldres overvåking på ungdoms alkoholbruk (Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006). Fowler (2003) fant i sin tverrsnittstudie at foreldres overvåking påvirket ungdoms alkoholbruk mer jo eldre ungdommen var. Effekten av foreldres overvåking på ungdoms alkoholbruk har blitt vist å vedvare selv etter 18 års alder (Wood et al., 2004; Wetherill og Fromme, 2007). Flere studier har funnet at foreldres overvåking gir en mer konsekvent påvirkning på ungdoms alkoholbruk enn andre foreldrevariabler, og at denne påvirkningen i større grad vedvarer over tid (Choquet et al., 2008; Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006).

Noen studier rapporterer at jenters alkoholbruk blir sterkest påvirket av foreldres overvåking (Choquet et al., 2008; Steinberg et al., 1994), mens andre rapporterer at gutters alkoholbruk blir mest påvirket (Griffin, Botvin, Scheier, Diaz & Miller, 2000; Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006). Griffin et al. (2000) fant at foreldres overvåking hadde

motsatt effekt på jenter og gutters alkoholbruk, noe de forklarte ut fra at jenters problematferd heller syntes å være sensitiv ovenfor affektive elementer i familiefungeringen. Det foreligger altså motstridende funn i feltet om hvorvidt foreldres overvåking synes å påvirke jenter eller gutters alkoholbruk mest. Vi har ikke kjennskap til noen studier som har undersøkt hvorvidt overvåking fra mødre og fedre har ulik effekt. Vi vil derfor undersøke betydningen av både ungdoms og foreldres kjønn nærmere.

Studier av foreldres overvåking har i stor grad basert seg på ungdoms persepsjon av foreldres overvåking, fremfor på foreldres selvrapporterte overvåking. Mye tyder på at det er samsvar mellom disse to målene (Barnes & Farrell, 1992). Imidlertid fant Webb, Bray, Getz og Adams (2002) at ungdoms rapportering av foreldres overvåking var påvirket av ungdommens kjønn. I et forebyggende perspektiv, der man søker å undersøke hvilken direkte effekt foreldre har på ungdoms alkoholbruk, vil det være en metodisk svakhet å måtte basere sin kunnskap på ungdoms persepsjon fordi ungdoms persepsjon inngår som en sentral medierende mekanisme i forholdet mellom foreldres overvåking og ungdoms alkoholbruk.

Betydningen av foreldres holdninger

Med foreldres holdninger, menes det i denne oppgaven foreldres holdninger til alkoholbruk blant ungdom generelt. Feltet som omhandler hvilken betydning foreldres holdninger har for ungdoms alkoholbruk, har få studier å vise til (Yu, 2003; Yu, 1998). Foreldres holdninger utgjør en generell påvirkning på ungdoms atferd innen flere områder (Axinn & Thornton, 1993). Holdningsforskningen har vist solid støtte til at holdninger overføres mellom generasjoner (Alwin, Cohen & Newcomb, 1991). Funn fra flere studier tyder på at restriktive holdninger hos foreldre har en forebyggende effekt på ungdoms alkoholbruk (Ary et al., 1993; Fowler, 2003; Yu, 1998; Welte, Barnes, Hoffman & Dintcheff, 1999). Ary et al. (1993) rapporterte at samtlige longitudinelle studier i feltet fant en forebyggende effekt av foreldres holdninger på ungdoms alkoholbruk, mens resultater fra tverrsnittstudier har vist mer sprikende resultater. Bank et al. (1985) fant ingen sammenheng mellom foreldres holdninger og ungdoms alkoholbruk i sitt norske utvalg. De drøftet disse nullfunnene ut fra at norske foreldre muligens fokuserer på å ”så gode frø” hos sine barn før ungdomsalder, mens foreldre i andre land i større grad er opptatt av å påvirke sine barn kontinuerlig, også når barna er ungdom og voksne. Det er heller ingen etablert konsensus omkring når i ungdomstiden foreldres holdninger synes å ha mest effekt. Ary et al. (1993) viste at foreldres holdninger

hadde direkte påvirkning på ungdoms alkoholvaner over tid. Yu (1998) viste at foreldres holdninger hadde betydning for ungdoms alkoholbruk kun fram til lovmessig alder for å drikke alkohol. Andre studier igjen, har konkludert med at foreldres restriktive holdninger har mest betydning ved å utsette ungdoms alkoholdebut (Fowler, 2003; Yu, 2003). Den generelle holdningsforskningen gir klare indikasjoner på at det ikke bare er som barn og unge vi påvirkes av våre foreldre, men gjennom hele livsløpet (Alwin et al., 1991).

Studier som har sammenliknet effekten av foreldres selvrapporterte holdninger og ungdoms persepsjon av foreldres holdninger, har vist ulike resultater. Fowler (2003) fant sammenfallende resultater mellom de to målene, mens dette ikke var tilfellet for Yu (2003) selv om begge studier hadde et utvalg med amerikanske ungdommer i samme aldersspenn. Slik som for øvrige foreldrevariabler, vil det også for foreldres holdninger være en fordel å undersøke foreldres selvrapporterte holdninger, dersom man søker å utvikle intervensjoner for forebygging som kan rettes direkte mot foreldre. Ingen av de foreliggende studiene har undersøkt betydningen av kjønn hos verken ungdom eller foreldre. I tillegg foreligger forholdsvis få longitudinelle studier. Vårt bidrag kan dermed være et nyttig tilskudd i feltet.

Betydningen av foreldres normer

Foreldres normer dreier seg i denne sammenheng om i hvilken grad foreldre synes det er akseptabelt at ungdom drikker alkohol i ulike situasjoner, det være seg i familiesettinger eller på fest. En rekke studier har vist at jo mindre restriktive normer foreldre har, jo mer alkohol vil ungdom drikke (Komro, Maldonado-Molina, Tobler, Bonds & Muller, 2007; Lundborg, 2007; Park et al., 2000; Callas, Flynn & Worden, 2004; McMaster & Wintre, 1996; Marsden et al., 2005; Dielman, Butcart, Shope & Miller, 1991; Pedersen, 1998). Ikke alle studier har funnet noen sammenheng mellom foreldres holdninger og ungdoms alkoholbruk (Spijkerman, Van den Eijden, Overbeek og Engels, 2007). Noen studier har funnet mer spesifikt at ungdom som får servert alkohol av sine foreldre i familiesettinger rapporterer et høyere alkoholkonsum enn annen ungdom (Komro et al., 2007; Marsden et al., 2005), mens andre studier ikke finner støtte for en slik sammenheng (Yu, 2003). Ungdom som får alkohol med på fest fra foreldrene sine, drikker mer alkohol på fest enn annen ungdom (Lundborg, 2007; Pedersen, 1998). Foley, Altman, Durant og Wolfson (2004) studerte effekten av å servere ungdom alkohol i familiesettinger og å sende med alkohol på fest. De fant at kun foreldres langing av alkohol til ungdom for å ha med på fest påvirket ungdommens alkoholbruk. Liten

grad av restriktive normer har vist seg å henge sammen med negative konsekvenser av alkoholbruk for ungdom (Brody, Ge, Katz & Arias, 2000; Nash, McQueen & Bray, 2005; Boyle & Boekeloo, 2006; Stice, Barrera & Chassin, 1998). Det kan altså se ut til at ungdom i fravær av foreldres restriktive normer utvikler et mer uheldig og helsefarlig forhold til alkohol. Den foreliggende empirien tyder i retning av at foreldres normer påvirker ungdoms alkoholbruk i sterkest grad før alkoholdebut. Studier har vist at foreldres restriktive normer har betydning for ungdoms alkoholbruk dersom ungdom oppfatter foreldres normer før de når tenåringsalder eller har sin alkoholdebut (Park et al., 2000). Andre studier har funnet at foreldres restriktive normer bidrar til å forsinke ungdoms alkoholdebut (Kosterman, Hawkins, Guo, Catalano & Abbott, 2000; Yu, 2003). Yu (2003) spekulerte i om foreldres normer hadde mindre betydning etter ungdom hadde hatt sin debut. Forskningen i feltet preges av lite fokus på om jenter og gutters alkoholbruk påvirkes ulikt av foreldres normer. Noen få studier har undersøkt hvorvidt mødre og fedres normer har ulikt bidrag på ungdoms alkoholbruk (Brody et al., 2000; Boyle & Boekeloo, 2006). Studiene viser motstridende resultater, og feltet har ikke et sterkt nok fundament til å basere retningsspesifikke hypoteser angående ulike bidrag på ungdoms alkoholbruk fra mødre og fedres normer.

I forebyggingsøyemed, der målet er å skape effektive intervensjoner som kan rettes direkte mot foreldre, kan det være av betydning å se på sammenhengen mellom foreldres normer og deres faktiske atferd i form av alkoholspesifikke regler. Strengt alkoholspesifikke regler har vist seg å føre til senere alkoholdebut hos ungdom (Koning, Engels, Verdurmen & Vollebergh, in press; Van der Vorst, Engels, Dekovic, Meeus & Vermulst, 2007; Van der Vorst, Engels, Meeus, Decovic & Leeuwe, 2005), mindre alkoholbruk senere i ungdomstiden (Zundert, Van der Vorst, Vermulst & Engels, 2006), mindre overstadig drikking, samt lavere forekomst av alkoholrelaterte problemer (Spijkerman, van den Eijnden & Huiberts, 2008). Van der Vorst, Engels, Meeus og Dekovic (2006) viste at foreldres normer og deres alkoholspesifikke regler samvarierte, foreldre som hadde strenge normer hadde også strenge alkoholspesifikke regler. Kunnskap om slike sammenhenger berettiger at forebyggingstiltak som omhandler foreldres normer kan gis i form av konkrete og atferdsspesifikke råd.

Nytteverdien av vår studie

Forebyggingsprogram preges gjennomgående av å ha begrenset og varierende effekt i forhold til å påvirke ungdoms alkoholbruk (Dusenbury, 2000; Pape, 2007). For å kunne utvikle mer

effektive forebyggingsprogram synes det derfor å være behov for mer kunnskap om hva som predikerer ungdoms alkoholbruk. Det er dette vi ønsker å bidra med i denne studien ved å undersøke hvilken sosialiserende effekt foreldres alkoholbruk, foreldre overvåking, foreldres holdninger og foreldres normer har på ungdoms alkoholbruk. Utvikling av forebyggende tiltak bør basere seg på kunnskap om ulike prediktorers relative posisjon til hverandre, nettopp fordi man vil forvente størst forebyggende effekt fra prediktorer som korrelerer sterkest med ungdoms alkoholbruk (Hansen & McNeal, 1996) og dette har vi mulighet til å undersøke i denne studien. I internasjonal sammenheng er det få studier av ungdoms alkoholbruk som baserer seg på longitudinelle data som strekker seg over en så lang tidsperiode som våre data. Disse studiene har gått glipp av viktige sammenhenger mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk over lengre tidsperioder. Vi besitter data fra 13 år, hvilket er før flest ungdom har drukket alkohol (SIRUS, 2009), til 18 år, da drikkemønstre er mer etablert. Dette gir oss mulighet til å studere hvordan sosialiseringen mellom foreldre og ungdom ved 13 år, påvirker utviklingen av drikkemønstre hos ungdom over tid. Vi kan undersøke nærmere hvorvidt foreldre påvirker ungdoms alkoholbruk mest i det lange løp, eller ved spesifikke perioder av ungdomstiden, som for eksempel ved alkoholdebut. For en mer detaljert innsikt i sosialiseringsprosessen mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk, gir denne studien mulighet til å undersøke hvorvidt jenter og gutters alkoholbruk påvirkes ulikt av foreldre, og hvorvidt mødre og fedre har ulike bidrag på ungdoms alkoholbruk. Det er mulig at forebyggingsprogram burde tilpasse sine intervensjoner forskjellig i forhold til foreldre og ungdoms kjønn, for å ha mest mulig effekt.

Denne studien omhandler data fra et representativt utvalg av befolkningen i Hordaland, som er et gjennomsnittsfylke for alkoholbruk blant ungdom i Norge (Vedøy & Skretting, 2009). Skandinavisk drikkekultur er, som påpekt, annerledes enn europeisk drikkekultur, ved at den i større grad preges av fyll, spesielt blant ungdom (Bloomfield et al., 2003; Kuntsche et al., 2004). Det er mulig at norsk ungdom vil bli påvirket på en annen måte enn amerikansk og øvrig europeisk ungdom i forhold til sine drikkevaner på grunn av slike kulturforskjeller. Det blir derfor viktig å vite hvordan norsk ungdom spesifikt blir påvirket av sine foreldre for å vite hva som kan ha en effekt i et norsk forebyggingsperspektiv. En del studier som omhandler alkoholbruk sentrerer seg rundt avvikende og kliniske utvalg, der alkoholproblemer eller alkoholmisbruk står i fokus. Vi anerkjenner viktigheten av å ha etablert kunnskap omkring de problematiske sidene ved alkoholbruk. Like fullt er veletablert kunnskap om normative prosesser for alkoholbruk samt forebygging av normativt alkoholbruk et viktig ledd på veien

for å bekjempe alkoholproblemer og alkoholmisbruk. Psykologifagets styrke er nettopp kunnskap om normative prosesser, på lik linje med kunnskap om abnormal fungering. Vi tenker derfor at det er viktig med etablert kunnskap om normale sosialiseringsmekanismer omkring ungdoms alkoholbruk, noe de påfølgende hypotesene vil danne grunnlag for å undersøke.

Hypoteser

Hypotesene omhandler de fire foreldrevariablene og variabelenes sammenheng med ungdoms alkoholbruk, som det er blitt gjort rede for innledningen. Hypotesene om hver foreldrevariabel er delt inn i fire kategorier ut i fra hvilket analysenivå de befinner seg på. Hypotesene på A-nivå (1a, 2a, 3a, og 4a) er generelle og dreier seg om i hvilken retning vi antar at foreldrevariabelen vil påvirke ungdommenes alkoholbruk. Hypotesene på B-nivå (1b, 2b, 3b, og 4b) er hypoteser som omhandler endring over tid i ungdommenes alkoholbruk predikert ut fra foreldrevariablene. Hypotesene på C-nivå (1c, 2c, 3c, og 4c) er hypoteser om kjønnsforskjeller blant ungdommene i forhold til hvordan foreldrevariablene påvirker jenter og gutters alkoholbruk ulikt, mens hypotesene på D-nivå (1d, 2d, 3d, og 4d) omhandler hypoteser om forskjell i påvirkning fra mødre og fedre på jenter og gutters alkoholbruk.

Betydningen av foreldres alkoholbruk for ungdoms alkoholbruk

Hypotese 1a: Ungdoms alkoholbruk vil øke med foreldres økende grad av alkoholbruk.

Hypotese 1b: Foreldres alkoholbruk vil påvirke ungdoms alkoholbruk sterkest ved 15 år, som er alder for alkoholdebut.

Hypotese 1c: Foreldres alkoholbruk vil påvirke jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Hypotese 1d: Mødre og fedres alkoholbruk vil påvirke jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Betydningen av foreldres overvåking for ungdoms alkoholbruk

Hypotese 2a: Ungdoms alkoholbruk vil avta med foreldres økende grad av overvåking.

Hypotese 2b: Ungdoms alkoholbruk vil avta med foreldres økende grad av overvåking ved 13, 15 og 18 år.

Hypotese 2c: Foreldres overvåking vil påvirke jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Hypotese 2d: Vi vil undersøke om mødre og fedres overvåking påvirker jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Betydningen av foreldres holdninger for ungdoms alkoholbruk

Hypotese 3a: Ungdoms alkoholbruk vil avta med foreldres økende grad av restriktive holdninger.

Hypotese 3b: Ungdoms alkoholbruk vil avta med foreldres økende grad av restriktive holdninger ved 13, 15 og 18 år.

Hypotese 3c: Vi vil undersøke om foreldres holdninger påvirker jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Hypotese 3d: Vi vil undersøke om mødre og fedres holdninger påvirker jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Betydningen av foreldres normer for ungdoms alkoholbruk

Hypotese 4a: Ungdoms alkoholbruk vil avta med foreldres økende grad av restriktive normer.

Hypotese 4b: Ungdoms alkoholbruk vil avta med foreldres økende grad av restriktive normer ved 13, 15 og 18 år.

Hypotese 4c: Vi vil undersøke om foreldres normer påvirker jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

Hypotese 4d: Vi vil undersøke om mødre og fedres normer påvirker jenter og gutters alkoholbruk ulikt.

METODE

Våre data er hentet fra undersøkelsen "Voksen i år 2000" (VITT), en longitudinell to-generasjons prospektiv kohort undersøkelse av helse og livsstilsfaktorer blant norsk ungdom og deres foreldre (Friestad & Klepp, 2006). De samme deltakerne og deres foreldre ble fulgt fra 1990, da de var 13 år og fram til år 2000. VITT er et forskningsprosjekt der flere forskere fra HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen har samarbeidet om å lage et felles spørreskjema om helsevaner. I VITT-undersøkelsen er det samlet data på blant annet kosthold, røyking, alkoholbruk, rusmiddelbruk, fysisk aktivitet, seksualitet, mobbing og søvnvaner.

Utvalg

Studien vår bestod av totalt 573 deltakere. Kun elever som deltok i 1990 (T1), 1992 (T2) og i 1995 (T3) ble inkludert i nettoutvalget. I tillegg måtte minst en av elevens foreldre ha deltatt i undersøkelsen i 1990. Utvalget bestod av 51,0 % (n = 292) gutter og 49,0 % (n = 281) jenter. Ved T1 gikk elevene i 7.klasse¹ og hadde gjennomsnittalder på 13,3 år (st. avvik = 0,3). For 482 av elevene (84,1 %) deltok begge deres foreldre i undersøkelsen, mens 91 elever (15,9 %) hadde kun en av sine foreldre som deltok. I tillegg bestod utvalget av 495 fedre (86,4 % av 573), og 560 mødre (97,7 %). Gjennomsnittsalderen for fedrene var 41,5 år (st. avvik = 5,4), gjennomsnittsalderen for mødrene var 39,1 år (st. avvik = 4,6).

Mål

Operasjonalisering

Avhengige variabler

Frekvens av alkoholinntak², ungdom. Målet for frekvens bestod av fem ledd. Fire av leddene var identiske for alle tre datainnsamlingene. "Hvor ofte drikker du for tiden" 1) lettvin/winecooler, 2) pils, 3) vin, 4) brennevin/hjemmebrent. Det femte leddet var forskjellig ved T1 fra T2 og T3. Ved T1 ble ungdommene spurt hvor ofte de siste tre månedene de hadde drukket minst to halve flasker pils/to glass vin/ett glass brennevin? Svaralternativene på alle fem leddene ved T1 var (0) *aldri*, (1) *sjeldnere enn en gang i måneden*, (2) *hver måned*, (3)

¹ Tilsvarer i 2010, 8. klasse. Første år på ungdomskolen.

² Frekvens av alkoholinntak benevnes heretter kun ved "frekvens".

hver uke. Ved T2 og T3 ble ungdommen spurt hvor ofte de har drukket alkohol de siste tre månedene. Svaralternativene var (0) ikke smakt, (1) 1-2 ganger de siste tre månedene, (2) en gang i måneden, (3) 2-3 ganger i måneden, (4) en gang i uken, (5) 2-3 ganger i uken (6) 4-5 ganger i uken, (7) 6-7 ganger i uken.

Hyppighet av beruselse³, ungdom. Målet for beruselse bestod av ett ledd og var identisk for de tre datainnsamlingene. Ungdommen ble spurt hvor mange ganger de hadde drukket så mye alkohol at de hadde følt seg tydelig beruset i løpet av de siste seks månedene.

Svaralternativene var (0) aldri, (1) 1 gang, (2) 2-4 ganger, (3) 5-10 ganger, (4) 11-24 ganger, (5) 25 eller flere ganger.

Uavhengige variabler

Frekvens, foreldre. Målet for foreldres alkoholfrekvens ble operasjonalisert via seks ledd. Foreldrene ble spurt hvor ofte de hadde drukket 1) øl, 2) vin, 3) brennevin de siste tre månedene. Videre ble foreldrene spurt hvor ofte de hadde drukket alkohol som tilsvarte minst 4) fem halve flasker pils, 5) en flaske vin eller en 6) kvart flaske brennevin, de siste tre månedene. Svaralternativene var (0) aldri, (1) 1-2 ganger de siste tre måneder, (2) 1-3 ganger i måneden, (3) 1 gang i uken, (4) 2-3 ganger i uken, (5) 4-7 ganger i uken.

Beruselse, foreldre. Målet for foreldres beruselse bestod av ett ledd. Foreldrene ble spurt hvor mange ganger de hadde drukket så mye at de følte seg beruset i løpet av de siste seks månedene. Svaralternativene var (0) aldri, (1) 1 gang, (2) 2-4 ganger, (3) 5-10 ganger, (4) 11-24 ganger, (5) 25 eller flere ganger. I motsetning til de andre foreldrevariablene som ble samlet inn i 1990, var målet for foreldres beruselse kun inkludert i spørreskjemaet fra 1994, et innsamlingstidspunkt som opprinnelig ikke inngikk i våre data. Ut fra empiri er det belegg for å anta at foreldres beruselsesmål er stabilt over tid (Poelen et al., 2007). Dette medfører at vi kan anta at målet ville gitt tilsvarende verdi ved T1. Målet for foreldres beruselse vil på bakgrunn av dette benyttes som en prediktiv variabel i vårt utvalg, på lik linje med øvrige foreldrevariabler fra T1.

³ Hyppighet av beruselse benevnes heretter kun ved "beruselse".

Samlet alkoholmål, foreldre. Målet er en sammenslåing av foreldrenes frekvens og beruselse. Et samlet mål av foreldrenes alkoholbruk er hensiktsmessig for å undersøke sammenhengen mellom foreldrenes totale drikkeatferd og de avhengige variablene.

Foreldres overvåking. Målet for foreldres overvåking bestod av fem ledd. I første ledd ble foreldrene spurt om de visste ganske godt hvem deres 7. klassing var sammen med på fritiden. I andre ledd ble de spurt om de likte godt de fleste vennene til deres 7. klassing. Tredje ledd spurte foreldrene om de pleide å vite hvor deres 7. klassing var og hva han/hun gjorde i fritiden på hverdagene. Fjerde ledd etterspurte om foreldrene pleide å vite hva deres 7. klassing gjorde i helgene, og i femte ledd ble foreldrene spurt om det var viktig for dem å vite hvor deres 7. klassing var og hva han/hun gjorde på fritiden. Svaralternativene ved samtlige ledd var (1) *stemmer ikke i det hele tatt*, (2) *stemmer ikke særlig godt*, (3) *stemmer noenlunde*, (4) *stemmer ganske godt*, (5) *stemmer godt*, (6) *stemmer helt*. Cronbachs alpha ble brukt for å måle skalaens reliabilitet. Foreldres kontroll ble konstruert i tre mål med mors overvåking ($\alpha = ,85$), fars overvåking ($\alpha = ,85$) og foreldres overvåking ($\alpha = ,85$).

Foreldres meninger om alkohol og ungdoms alkoholbruk ble målt via seks ledd. Ut i fra faktoranalyse delte disse leddene seg i to skalaer bestående av tre ledd hver. Disse to uavhengige variablene kalte vi foreldres holdninger til ungdoms alkoholbruk og foreldres normer ovenfor ungdoms alkoholbruk.

Foreldres holdninger til ungdoms alkoholbruk. I første ledd ble foreldrene spurt "Hvordan er din generelle holdning til alkohol". Svaralternativene var (1) *svært negativ*, (2) *negativ*, (3) *litt negativ*, (4) *verken positiv eller negativ*, (5) *litt positiv*, (6) *positiv*, (7) *svært positiv*. I andre ledd ble de spurt hvor gamle de syntes ungdom bør bli før de kan drikke alkohol med voksne til stede, og i tredje ledd ble de spurt hvor gamle de syntes ungdom bør bli før de kan drikke alkohol uten voksne tilstede. Som svar på andre og tredje ledd ble foreldrene bedt om å fylle ut setningen "De bør bli minst år gamle.". Foreldres holdninger ble videre konstruert i tre mål med mors holdninger ($\alpha = ,80$), fars holdninger ($\alpha = ,81$), og foreldres holdninger ($\alpha = ,86$).

Foreldres normer ovenfor ungdoms alkoholbruk. Leddene som utgjorde foreldres normer instruerte foreldrene til å tenke på en gutt eller jente på 16 år. Første ledd etterspurte hva foreldrene syntes om at 16-åringen får servert vin eller pils av foreldrene på nyttårsaften,

17.mai eller ved andre høytidelige anledninger. Andre ledd etterspurte hva foreldrene syntes om at 16-åringen får servert vin eller pils enkelte ganger av foreldrene uten at det er noen spesiell anledning, f.eks. til søndagsmiddagen eller tippekampen. Tredje ledd etterspurte hva foreldrene syntes om at 16-åringen får øl, vin eller brennevin av foreldrene til å ha med på klassefest. Svaralternativene var (1) *helt uenig*, (2) *ganske uenig*, (3) *ganske enig*, (4) *helt enig*. Foreldres normer ble konstruert i tre mål med mors normer ($\alpha = ,71$), fars normer ($\alpha = ,65$) og foreldres normer ($\alpha = ,73$).

Drøfting av kvaliteten på mål

Validitet og reliabilitet på avhengig variabel

Innholdsvaliditeten for alkoholbruksmålene vurderes å være ivaretatt, da alkoholbruk i VITT-undersøkelsen ble operasjonalisert på liknende måte som i sammenliknbare studier (Aas, 1995). Det kan antas at alkoholbruksmålet i denne studien har pålitelig kriterievaliditet, da selvrapporert alkoholbruk som måles via spørreskjema, har vist seg å være et svært godt mål på faktisk alkoholbruk (Hirschman, Leventhal & Glynn, 1984; Williams, Aitken & Malin, 1985; Seljamo et al., 2006). Noe underrapportering av alkoholbruk bør imidlertid forventes, spesielt der vedkommende drikker store mengder alkohol (Aas, 1995; Midanik, 1992). Underrapportering kan skyldes at deltakerne ønsker å avgi sosialt ønskerverdige svar fremfor realitetsbaserte svar, noe som kan påvirke studiens konstruktvaliditet. Man vil dog forvente mindre grad av sosial ønskerverdighet i spørreskjemaundersøkelser sammenliknet med intervjuer (Aas, 1995). Test-retest reliabilitet for alkoholbruksmålene i VITT-undersøkelsen ble sjekket for 80 av elevene i 1991-utvalget. Elevene besvarte spørreskjemaet ved ett tidspunkt uvitende om at de etter en uke ville bli spurt de samme spørsmålene en gang til. Test-retest reliabiliteten for alkoholbruk var 0,82 (Aas, 1995).

Regresjonsanalyser

Ungdoms alkoholbruk. Målene for ungdoms frekvens og beruselse korrelerte begge like sterkt med alkoholforventninger, et mål som er kjent for å korrelere godt med ungdoms alkoholbruk (Goldman, 1989). Ved T1 korrelerte ungdommenes frekvens og beruselse med alkoholforventninger ($r = 0,27, p <,01$) ved T2 ($r = 0,30, p <,01$) og ved T3 ($r = 0,17, p <,01$). Målene for ungdoms frekvens og beruselse ble forsøksvis slått sammen til et felles mål på ungdommens totale alkoholbruk. Leddene i denne skåren ble z-transformert og vektet for å få

et mål som balanserte frekvens og beruselse, da fem ledd utgjorde frekvensmålet, og ett ledd utgjorde beruselsesmålet. Samlemålet for ungdoms totale alkoholbruk ble korrelert med alkoholforventninger, men viste ingen endret styrke i korrelasjonene sammenliknet med de separate korrelasjonene for ungdoms frekvens og beruselse. Vi testet målene for ungdoms frekvens, beruselse og totale alkoholbruk i tre ulike regresjonsmodeller. Modell A testet ungdoms frekvens, modell B testet ungdoms beruselse og modell C testet den konstruerte variabelen som utgjorde ungdoms totale alkoholbruk. Resultatene viste at foreldrevariablene i de ulike modellene ga tilnærmet like mye forklart varians på alle de tre målene for ungdoms alkoholbruk. I modell A og B ble imidlertid flere av foreldrevariablene vist å ha signifikante betaverdier, sammenliknet med modell C. På bakgrunn av gjennomførte regresjonsanalyser gikk vi derfor bort fra et vektet alkoholmål av ungdoms drikkeatferd, og beholdt atskilte mål for ungdoms frekvens og beruselse.

Foreldres alkoholbruk. For å få et samlet alkoholmål på foreldres totale alkoholbruk ble foreldres frekvens og beruselse slått sammen på samme måte som for ungdom. Vi testet de ulike målene av foreldres alkoholbruk i ulike regresjonsmodeller. Modell A inkluderte separate mål for foreldres frekvens og beruselse. Modell B inkluderte foreldrenes samlede alkoholmål. De øvrige foreldrevariablene inngikk i både modell A og B. Regresjonsanalysene viste at modell B, foreldrenes samlede alkoholmål, ga høyest forklart varians på ungdoms alkoholbruk. Imidlertid fant vi et unntak, ved T1 ble modell A vist å gi en høyere forklart varians, samt flere øvrige foreldrevariabler med signifikant betaverdi, sammenliknet med modell B. Da de gjennomførte regresjonsanalysene viste at det varierte hvorvidt modell A eller modell B oppnådde høyest forklart varians av ungdommens alkoholbruk, benyttet vi separate mål på foreldrenes frekvens og beruselse, samt et samlet mål på foreldrenes totale alkoholbruk. For å unngå singularitetsproblemer kombinere vi aldri modell A og modell B i samme regresjonsmodell.

Prosedyre

Rekruttering

Elever som deltok i VITT-undersøkelsen ble rekruttert fra 22 skoler i ulike deler av Hordaland fylke. Skolene fra både by og bygd, ble valgt ut på randomisert grunnlag. Hordaland fylke er et gjennomsnittsfylke for alkoholbruk blant ungdom (Vedøy & Skretting, 2009). Elevene måtte få skriftlig tillatelse fra sine foresatte for å kunne delta i undersøkelsen,

og de ble informert om at deltakelsen var frivillig og anonym, konfidensialitet ble dermed ivaretatt. Det ble innhentet tillatelse fra nødvendige instanser før undersøkelsen ble igangsatt, og VITT-undersøkelsen ble gjennomført i tråd med gjeldende etiske prinsipper (Aas, 1995). Alle deltakere fikk kompensasjon i form av snacks og juice, for å delta i undersøkelsen ved T1 og T2. Ved alle skoler ble det etablert en kontaktperson for undersøkelsen. Kontaktpersonene hadde ansvar for å innhente skriftlig samtykke fra foreldrene og elevene, samt koordinere klasseromsgjennomføringen av undersøkelsen. Kontaktpersonene fikk en symbolsk sum for sin innsats.

Datainnsamling

Alle klasser ble besøkt av forskere som informerte om VITT-undersøkelsen. Elevene fikk informasjon om at den planlagte varigheten av studien var over 10 år. Ved T1 og T2 ble spørreskjemaene utdelt i ordinære skoletimer, spørreskjemaene ble administrert av forskere og universitetsansatte. Det tok om lag to skoletimer å besvare hele spørreskjemaet (2 x 45 minutter). I klassene der en eller flere elever var borte den aktuelle dagen da spørreskjemaet ble utdelt, kom forskerne tilbake for at alle elevene skulle få mulighet til å delta i undersøkelsen. Før spørreskjemaene ble innlevert ble de lagt i konvolutter, for å sikre elevenes følelse av konfidensialitet. Alle innleverte spørreskjema ble merket med et identitetsnummer av administrator under datainnsamlingen. Det samme identitetsnummeret fulgte den samme eleven over alle innsamlingene. Det samme identitetsnummeret ble også gitt til foreldrenes spørreskjema. Listen med oversikt over kombinasjon av navn og nummer ble oppbevart separat fra spørreskjemaene, i tråd med krav fra Datatilsynet. Spørreskjemaene til foreldrene ble distribuert i forseglede konvolutter som elevene tok med seg hjem. Konvoluttene inneholdt et brev med forklaring av prosedyrene rundt undersøkelsen, samt en frankert konvolutt med ferdigutfylt returadresse. Det ble sendt ut en påminnelse til foreldrene to ganger til deres postadresse, den andre gangen med en ny kopi av spørreskjemaet. Ved T3 ble spørreskjemaene distribuert i posten til respondentenes hjemstedsadresser, sammen med en frankert konvolutt med ferdigutfylt returadresse. Ved T3 ble det to ganger sendt påminnelse til deltakernes postadresse (Jakobsen, 1997).

Spørreskjemaet

Spørreskjemaet ble laget i to versjoner, bokmål og sidemål. Hvilken versjon av spørreskjemaet som ble utdelt ble avgjort av distriktets foretrukne språkform, i tillegg til at

deltakerne ble forespurt om språkpreferanse slik at en individuell tilpasning språkformen i spørreskjemaet ble ivaretatt. Spørreskjemaene bestod av en rekke ledd knyttet til helsevaner og helseatferd, for en mer detaljert beskrivelse av spørreskjemaene se Friestad og Klepp (2006). Ledd som omhandlet alkoholrelatert atferd var plassert før ledd som omhandlet mer holdningsrelaterte målinger omkring alkohol. Dette for å unngå at ungdommenes atferdsbesvarelser skulle bli påvirket av deres rapporterte holdninger. Spørreskjemaene var ikke identiske ved alle innsamlingstidspunktene, da spørreskjemaet utdelt ved T3 bestod av færre ledd enn ved T1 og T2. Leddene som målte alkoholbruk var derimot, med unntak av to ledd, like ved de tre innsamlingstidspunktene.

Missing erstatninger

Tabell 1

Antall elever, mødre og fedre med antall ubesvarte ledd

	Elever	Mødre	Fedre
1 ubesvart ledd	51	114	109
2 ubesvarte ledd	15	35	29
3 ubesvarte ledd	7	11	11
4 ubesvarte ledd	1	18	12
5 eller flere ubesvarte ledd	34	17	14

Merk: For elever oppgis totalt antall ubesvarte ledd for T1, T2 og T3. For å unngå at ubesvarte ledd på foreldrevariablene skulle redusere utvalget vårt, godtok vi en større andel ubesvarte ledd på de uavhengige variablene, enn på avhengig variabel.

Avhengig variabel

Av det totale utvalget på 573 elever var det 465 elever (81,2 %) som hadde besvart samtlige ledd for alkoholbruk ved T1, T2 og T3. Første kolonne i Tabell 1 viser hvor mange ubesvarte ledd elevene hadde totalt. Vi erstattet manglende verdier for de elevene som hadde opptil 40 % ubesvarte ledd på avhengig variabel. Vi fulgte prosedyrer for manuell erstatning av ubesvarte ledd i utvalget. En alternativ prosedyre kunne være å erstatte ubesvarte ledd på bakgrunn av gruppegjennomsnitt, en såkalt "series mean erstatning". En slik prosedyre ville dog ikke ha utnyttet den informasjonen vi hadde tilgjengelig i datamaterialet vårt, like godt som manuell erstatning (Aas, 1993).

Erstatning av ubesvarte ledd ved T1

En del av elevene hadde kun besvart noen av leddene som målte alkoholbruk ved T1. Der deres besvarte ledd indikerte et såkalt ikke-drikkemønster, ble deres ubesvarte ledd ved T1 erstattet tilsvarende et ikke-drikkemønster. Elevene som ikke hadde besvart noen av leddene som målte alkoholbruk ved T1, men hadde svart ved T2 at de aldri hadde drukket alkohol, fikk erstattet sine ubesvarte ledd ved T1 lik et ikke-drikkemønster. For elevene som ikke hadde besvart leddene for alkoholbruk ved T1, og samtidig svart ved T2 at de hadde drukket alkohol, erstattet vi deres ubesvarte ledd ved T1 lik modalverdiene til gruppen av elever som hadde identisk svarmønster ved T2.

Erstatning av ubesvarte ledd ved T2

For elevene som ved T2 ikke hadde besvart noen av alkoholbruksleddene, ble det forsøkt å erstatte ut fra modalverdien til gruppen av elever med identiske svarmønster i T1 og T3. For elevene der det ikke ble funnet noen med identisk svarmønster fra T1 og T3, ble de ubesvarte leddene ved T2 erstattet lik modalverdiene til gruppen av elever som hadde identisk svarmønster ved T3.

Erstatning av ubesvarte ledd ved T3

Ungdom som hadde noen av alkoholbruksleddene ved T3 ubesvart, fikk erstattet sine ubesvarte ledd på bakgrunn av modalverdiene til andre ungdom som hadde identisk svarmønster med deres besvarte alkoholbruksledd ved T3. Ungdom som deltok i undersøkelsen ved T3, men ikke svarte på noen av leddene som målte alkoholbruk, ble ikke inkludert i utvalget. Vi vurderte at retrospektive erstatninger ikke ville gi tilfredsstillende kvalitet på erstatning av ubesvarte ledd ved T3. Dette gjaldt totalt seks personer.

Uavhengige variabler

Blant de 560 mødre som deltok i studien, hadde 365 (65,2 %) besvart alle leddene som utgjorde de fem uavhengige foreldrevariablene. Blant fedrene var det 320 (64,6 %) av de totalt 495 som deltok, som hadde besvart alle leddene i de uavhengige variablene. Tabell 1 viser hvor mange mødre og fedre som har forskjellig antall ubesvarte ledd.

Erstatninger av uavhengige variabler

Foreldrene som hadde besvart de fleste av leddene for de fem uavhengige foreldrevariablene, fikk sine ubesvarte ledd erstattet på bakgrunn av gjennomsnitt- eller modalverdien til gruppen av andre mødre eller fedre som hadde identisk svarmønster på besvarte ledd, innen den bestemte variabelen der de ubesvarte leddene forelå. Foreldrene som hadde alle ledd innen en uavhengig variabel ubesvart, fikk erstattet sine ubesvarte ledd med gjennomsnitt- eller modalverdien til gruppen av mødre eller fedre som hadde identisk svarmønster på en av de andre besvarte variabler.

Som vi har påpekt tidligere ble målet for foreldrenes beruselse ikke samlet inn i 1990, slik øvrige foreldrevariabler ble, men i 1994. Det var derfor en del foreldre i utvalget vårt som hadde dette ene leddet ubesvart. Manglende svar på leddet som målte beruselse hos foreldre ble erstattet ut fra modalverdien til gruppen av andre mødre eller fedre som hadde identisk svarmønster på leddene som målte foreldrene frekvens av alkoholbruk.

Vi har konsekvent holdt mødre og fedre atskilt i erstatningen av ubesvarte ledd. Det betyr at vi har erstattet ubesvarte ledd hos mødrene, med gjennomsnitt- eller modalverdi til andre mødre. Vi har fulgt liknende prosedyrer for fedrene. For ledd som måler alkoholbruk, har vi konsekvent erstattet ubesvarte ledd ut fra modalverdien til gruppen med likt svarmønster. Alkoholbruk er en formativ skala, og modalverdi synes derfor mest passende for å unngå å miste reelle sammenhenger fantes i datamaterialet. Foreldrenes holdninger, normer og overvåking er alle refleksive skalaer. Vi har derfor erstattet ubesvarte ledd innen disse variablene ut fra gjennomsnittverdien til gruppen av mødre eller fedre med identisk svarmønster. Unntak er imidlertid gjort for to av leddene for foreldres holdninger, der foreldrene skulle oppgi alder heller enn å bruke svaralternativer. Her ble erstatningene utført på bakgrunn av modalverdien til gruppen med likt svarmønster på øvrige ledd.

Frafallsanalyser

t-test ble brukt for å undersøke mulig skjevhet i frafallet av deltakere. Vi sammenliknet alkoholbruksskårene til utvalget vårt, bestående av 573 ungdom, med alkoholbruksskårene til de 359 ungdommene som ble ekskludert fra studien. På grunn av manglende deltakelse eller ubesvarte ledd varierer frafallsgruppen i størrelse i frafallsanalysene, noe som forklarer de ulike *n*-verdiene i *t*-testene.

Alkoholbruk i frafallsgruppen var høyere enn i det endelige utvalget med et gjennomsnitt på 1,60 (st.avvik = 2,73) mot 1,07 (st.avvik = 1,90) ved T1. Forskjellene var signifikante, $t(897) = -3,37$, $p < ,01$, noe som indikerer at det endelige utvalget ikke representerer ungdom med høyest alkoholbruk ved 13 år godt nok. Deskriptive analyser av frafallsgruppen viste en skjev kjønnsfordeling med flere gutter (62 %) enn jenter (38 %). I utvalget var det ingen skjevhet i kjønnsfordelingen med 51 % gutter og 49 % jenter. t -test ble benyttet for å undersøke om det var noen systematisk forskjell mellom guttene og jentene i frafallsgruppen og i utvalget. Det var signifikante forskjeller mellom alkoholbruk ved T1 for guttene i frafallsgruppen og guttene i utvalget, $t(492) = -2,83$, $p < ,01$. Gjennomsnittsverdien på alkoholbruk for guttene i frafallsgruppen var 1,72 (st.avvik = 2,94), guttene i utvalget hadde gjennomsnittsverdi på 1,11 (st.avvik = 1,81). Det var ingen signifikante forskjeller i alkoholbruk hos jentene i frafallsgruppen og jentene i utvalget. Ut fra gjennomførte frafallsanalyser kan det være mulig at utvalget i studien ikke godt nok representerer gutter som drikker mer enn gjennomsnittet som 13-åring. Frafallsanalysene viste at studien har et noe skjevt utvalg. Generelt er skjevheter i utvalg ikke å foretrekke da det kan redusere studiens generaliserbarhet. Tabachnick og Fidell (1996) hevder imidlertid at størrelsen på utvalg i denne studien er stort nok for å kompensere for skjevheten som forekommer i datamaterialet, slik at det ikke vil redusere studiens generaliserbarhet.

Statistiske analyser

Alle statistiske analyser ble gjennomført i SPSS 16.0 for Windows. Multipl regressjonsanalyse og hierarkisk multipl regressjonsanalyse ble kjørt for å undersøke forklart varians mellom foreldrevariablene og ungdoms alkoholbruk. Hierarkisk multipl regressjonsanalyse ble kjørt for å kontrollere for utvalgte tredje variabler. Etter fullførte erstatninger av ubesvarte ledd i datamaterialet var det ingen ubesvarte ledd i datamaterialet. Unntaket gjaldt for de elevene som kun hadde besvarelse en av sine foreldre. Disse ble ved "exclude cases pairwise" inkludert i de øvrige analysene. Uteliggere ble sjekket ved "Cook's distance". Verdiene lå under den kritiske verdien 1 for samtlige regressjonsmodeller. Forholdet mellom de avhengige og uavhengige variablene var antatt lineært, og i overensstemmelse med krav for multipl regressjonsanalyse. Pearson korrelasjoner ble brukt for å sjekke at det ikke forekom multikolaritet i datamaterialet.

RESULTATER

Alkoholkonsumet i utvalget

Deskriptive analyser viste at andelen av ungdom som hadde drukket alkohol og vært beruset var som forventet, større jo eldre ungdommen var. Dette fremkommer i Tabell 2 som viser prosentandel av ungdom som svarer at de har drukket alkohol (frekvens) og vært beruset. Andelen av ungdom som hadde vært beruset var lavere enn andelen av ungdom som hadde drukket alkohol ved alle målinger. Tabell 2 viser at variansen i frekvens og beruselse var større blant 15- og 18-åringene, enn for 13-åringene. Det var noen kjønnsforskjeller i utvalget. Den mest markante forskjellen var at en større andel av guttene hadde drukket alkohol ved 13 år, i forhold til jentene. For 18-åringene fremkom det ingen betydelige kjønnsforskjeller i utvalget. Blant mødrene i utvalget oppga 84,5 % at de hadde drukket alkohol, 51,4 % oppga at de hadde vært beruset de siste seks månedene. Blant fedrene rapporterte 87,9 % å ha drukket alkohol, 70,3 % oppga å ha vært beruset de siste seks månedene. Betegnelsen alkoholbruk vil i resultatdelen omhandle både frekvens og beruselse.

Tabell 2

Prosentandel, gjennomsnitt og standardavvik på frekvens av alkoholbruk og beruselse for henholdsvis ungdom (N = 573), gutter (n = 292) og jenter (n = 281)

		Frekvens			Beruselse		
		13 år	15 år	18 år	13 år	15 år	18 år
Ungdom	Andel	37,0 %	62,0 %	88,0 %	6,5 %	38,7 %	79,2 %
	<i>M</i>	0,97	3,42	6,60	0,10	0,87	2,52
	<i>SD</i>	1,67	3,79	3,81	0,43	1,29	1,63
Gutter	Andel	40,4 %	58,9 %	88,4 %	5,5 %	37 %	79,5 %
	<i>M</i>	1,03	3,38	7,14	0,09	0,83	2,68
	<i>SD</i>	1,62	3,87	3,99	0,42	1,28	1,71
Jenter	Andel	33,5 %	65,1 %	87,5 %	7,5 %	40,6 %	79,0 %
	<i>M</i>	0,92	3,47	6,06	0,11	0,92	2,36
	<i>SD</i>	1,71	3,71	3,54	0,45	1,30	1,54

Merk: Den avhengige variabelen utgjøres av en sumskåre av kategorielle svaralternativer. Gjennomsnittsverdien som fremkommer i denne tabellen er derfor ikke meningsbærende per se. Avhengig variabel er i denne studien ikke konstruert med hensikt å oppgi utvalgets eksakte alkoholbruk, men for å kunne avdekke variasjon i utvalget som kan knyttes til prediktorer.

Korrelasjoner mellom uavhengige variabler

Det ble sjekket for multikolaritet mellom uavhengige variabler. Tabell 3 viser at det ikke forekom noen korrelasjoner mellom de uavhengige variablene over $r = ,58$ ($p < ,01$). I følge Field (2009) forekommer ikke multikolaritet mellom prediktorvariabler dersom $r < 0,80$. Ingen av regresjonsmodellene hadde VIF verdi (Variance Inflation Factor) over 10, eller toleranseverdi under 0,1, som gir gode indikasjoner på at det ikke forekommer multikolaritet mellom de uavhengige variablene i studien (Field, 2009).

Tabell 3

Pearson korrelasjoner (r) mellom uavhengige variabler

	Frekvens	Beruselse	Samlet alk.mål	Holdning	Normer	Overvåking
Foreldre ($n = 482$)						
Foreldre						
Frekvens	—					
Beruselse	,58**	—				
Samlet alkoholmål	—	—	—			
Holdning	,45**	,28**	,44**	—		
Normer	,24**	,18**	,24**	,15**	—	
Overvåking	,03	-,04	,01	-,07	-,06	—
Mødre ($n = 560$)						
Mødre						
Frekvens	—					
Beruselse	,53**	—				
Samlet alkoholmål	—	—	—			
Holdning	,36**	,15**	,35**	—		
Normer	,24**	,19**	,25**	,11*	—	
Overvåking	-,02	-,05	-,03	-,07	-,03	—
Fedre ($n = 495$)						
Fedre						
Frekvens	—					
Beruselse	,57**	—				
Samlet alkoholmål	—	—	—			
Holdning	,39**	,28**	,40**	—		
Normer	,23**	,13**	,23**	,09	—	
Overvåking	,03	,01	,03	-,05	-,09*	—

* $p < ,05$. ** $p < ,01$.

Merk: For å unngå singularitetsproblemer har *samlet alkoholmål* aldri blitt brukt i samme regresjonsanalyser som *frekvens* eller *beruselse*. Korrelasjoner mellom *samlet alkoholmål*, *frekvens* og *beruselse* oppgis derfor ikke i denne tabellen.

Kontroll av effekten fra ungdoms kjønn

Det var ingen signifikant effekt av kjønn i regresjonsanalysene for 13- og 15-åringene. For 18-åringene hadde kjønn signifikant effekt. På bakgrunn av dette ble det kjørt hierarkisk multiple regresjonsanalyse for 18-åringene, som både kontrollerte for, og implementerte kjønn som egen variabel i analysen.

Kontroll av effekten fra foreldres alder

Sjekk for effekten av foreldres alder som en mulig tredje variabel ved hierarkisk regresjonsanalyse. Foreldres alder hadde ikke signifikant bidrag på den forklarte variansen av de avhengige variablene.

Effekten fra ungdoms tidligere alkoholbruk ved 18 år

Hierarkisk regresjonsanalyse ble brukt for å undersøke om ungdommenes alkoholbruk ved 13 og 15 år bidro til å forklare variansen i ungdommenes frekvens og beruselse som 18-åring. Alkoholbruk ved 15 år forklarte 12,4 % ($p < ,01$) av variansen i frekvens ved 18 år, og 17,5 % ($p < ,01$) av variansen i beruselse ved 18 år. Til sammenligning forklarte foreldrevariablene 11,6 % ($p < ,01$) av variansen i frekvens hos 18-åringene, og 10,2 % ($p < ,01$) av variansen i beruselse hos 18-åringene.

Analyseresultater

Multipel regresjonsanalyse ble benyttet for å predikere frekvens av alkoholbruk og beruselse hos 13- og 15-åringene i utvalget. Hierarkisk regresjonsanalyse ble benyttet for å predikere frekvens og beruselse hos 18-åringene. Ungdommenes kjønn og foreldrevariablene ble innlemmet i modellen stegvis.

Hypotesespesifikke resultater

De overordnede resultatene viste at foreldres betydning for ungdommenes alkoholbruk over tid fulgte en U-kurve der foreldrevariablene ga en forklart varians (R^2) på ungdommenes alkoholbruk ved 13 år på 8,8 % ($p < ,01$), 15 år 4,9 % ($p < ,01$) og 18 år 11,6 % ($p < ,01$) (se Tabell 4). Sett under ett hadde foreldrevariablene større påvirkning på ungdommenes alkoholbruk ved 13 og 18 år, enn ved 15 år.

Resultater om sammenhengen mellom foreldrevariablene og ungdoms alkoholbruk over tid.

Som forventet i hypotese 1a viste resultatene at ungdommenes alkoholbruk økte med foreldrenes alkoholbruk. Betydningen av foreldrenes alkoholbruk økte med ungdommenes alder. Resultatene viste ingen signifikant sammenheng mellom foreldrenes alkoholbruk og 13-åringenes frekvens ($\beta = -0,034$, n.s.) eller beruselse ($\beta = -0,007$, n.s.). Som det fremgår av Tabell 4, hadde foreldrenes alkoholbruk signifikant sammenheng med 15-åringenes frekvens ($\beta = 0,112$, $p < ,05$), men ikke med 15-åringenes beruselse ($\beta = 0,086$, n.s.). Foreldrenes alkoholbruk hadde signifikant sammenheng med 18-åringenes frekvens ($\beta = 0,164$, $p < ,01$) og beruselse ($\beta = 0,168$, $p < ,01$). I hypotese 1b ble det antatt at foreldrenes alkoholbruk ville påvirke ungdommenes alkoholbruk sterkest ved 15 år, som er alder for alkoholdebut (Vedøy & Skretting, 2009). Resultatene viste ikke støtte til hypotese 1b, da betydningen av foreldrenes alkoholbruk var sterkere over tid enn ved debutalder.

I samsvar med hypotese 2a viste resultatene at økende grad av overvåking fra foreldrene ble forbundet med lavere alkoholbruk hos ungdommen (se Tabell 4). Ut fra hypotese 2b var det forventet at denne sammenhengen ville være tilstede ved alle aldre. Resultatene støttet dette, med unntak for frekvens av alkoholinntak ved 18 år. Sammenhengen mellom foreldrenes overvåking og ungdommenes alkoholbruk var avtakende ved ungdommenes økende alder.

Resultatene viste en statistisk positiv sammenheng mellom foreldrenes holdninger og ungdommenes alkoholbruk (se Tabell 4). Da lavere skåre på holdningsvariabelen indikerte restriktive holdninger hos foreldrene, tyder resultatene på at ungdommene hadde et lavere alkoholbruk der foreldrene hadde restriktive holdninger. Resultatene støtter forventningene fra hypotese 3a. I hypotese 3b ble det antatt at denne sammenhengen ville være tilstede ved alle aldre. Resultatene støttet ikke dette fullt ut (se Tabell 4). Foreldrenes holdninger hadde signifikant sammenheng med 13-åringenes frekvens ($\beta = 0,113$, $p < ,05$), men ikke med beruselse ($\beta = 0,017$, n.s.). Foreldrenes holdninger hadde ingen signifikant betydning for hverken 15-åringenes frekvens ($\beta = 0,20$, n.s.) eller beruselse ($\beta = 0,002$, n.s.). Foreldrenes holdninger var den uavhengige variabelen i studien som ga sterkest unikt bidrag til forklart varians for alkoholbruk hos 18-åringene, ved ($\beta = 0,201$, $p < ,01$) for 18-åringenes frekvens, og ($\beta = 0,177$, $p < ,01$) for 18-åringenes beruselse. 18-åringene som hadde foreldre med mindre restriktive holdninger til ungdoms alkoholbruk, var oftere beruset, og drakk oftere alkohol.

Tabell 4

Modeller for multipl regressjonsanalyse og hierarkisk regressjonsanalyse

Ungdom (N = 573)						
Modell	Steg	R ²	R ² _{change}	Prediktorvariabel	β	
1. Frekvens 13 år	Foreldrevariabler	,088**		Samlet alkoholmål	-,034	
				Holdninger	,113*	
				Normer	,177**	
				Overvåking	-,190**	
2. Beruselse 13 år	Foreldrevariabler	,051**		Samlet alkoholmål	-,007	
				Holdninger	,017	
				Normer	,162**	
				Overvåking	-,146**	
3. Frekvens 15 år	Foreldrevariabler	,049**		Samlet alkoholmål	,112*	
				Holdninger	,020	
				Normer	,072	
				Overvåking	-,153**	
4. Beruselse 15 år	Foreldrevariabler	,047**		Samlet alkoholmål	,086	
				Holdninger	,002	
				Normer	,117*	
				Overvåking	-,138**	
5. Frekvens 18 år	Steg 1	,020*		Kjønn	-,141**	
	Steg 2			Foreldrevariabler	,116**	,096**
6. Beruselse 18 år	Steg 1	,010*		Kjønn	-,098*	
	Steg 2			Foreldrevariabler	,102**	,092**
				Holdninger	,177**	
				Normer	-,027	
				Overvåking	-,088*	

*p < ,05; ** p < ,01

Merk: "Drikking 13 år" og "Drikking 15 år" inngår i tabellen som prediktorvariabler vi kontrollerer for, og henspeiler til ungdommenes frekvens og beruselse ved 13 og 15 år.

Som antatt i hypotese 4a viste resultatene lavere alkoholbruk hos ungdommene dersom foreldrene hadde restriktive normer ovenfor ungdommenes alkoholbruk. Resultatene støtter hypotese 4a. Resultatene viste ingen støtte til antakelsene i hypotese 4b om at foreldrenes normer ville ha like stor betydning for ungdommenes alkoholbruk ved 13, 15 og 18 år. Som Tabell 4 viser, var det en signifikant sammenheng mellom foreldrenes normer og 13-åringenes frekvens ($\beta = 0,177, p < ,01$) og beruselse ($\beta = 0,162, p < ,01$), og 15-åringenes beruselse ($\beta = 0,117, p < ,05$). Resultatene viste ingen signifikante sammenhenger mellom foreldrenes normer og 15-åringenes frekvens ($\beta = 0,072, n.s.$), 18-åringene frekvens ($\beta = -0,049, n.s.$) eller 18-åringenes beruselse ($\beta = -0,27, n.s.$). Resultatene viste at foreldrenes normer hadde betydning for ungdommenes alkoholbruk fram til debutalder, men ingen signifikant betydning for ungdommenes alkoholbruk etter dette.

Resultater om foreldrevariablenes ulike effekt på jenter og gutters alkoholbruk

For alle aldersgrupper ble det laget regresjonsmodeller som separerte jentene og guttenes alkoholbruk. Hensikten med dette var å undersøke hvorvidt mødre, fedre eller begge foreldrene samlet, hadde ulik sammenheng med jentene og guttenes frekvens og beruselse. Analyser på dette nivået gir et mer nyansert bilde av de spesifikke interaksjonene mellom foreldre-datter/sønn, mor-datter/sønn, og far-datter/sønn. Resultatene som er presentert i Tabell 5, viste kjønnsforskjeller i datamaterialet. Jentene og guttenes alkoholbruk ble i ulik grad påvirket av sine foreldre. Guttenes alkoholbruk ble mer påvirket av sine mødre, fedre og foreldre, enn jentenes alkoholbruk. Dette gjaldt både for 13-, 15- og 18-åringene. Størst forklart varians (R^2) var 16,7 % ($p < ,01$) og ble funnet mellom guttenes frekvens ved 18 år og foreldrevariablene. Forklart varians (R^2) var 15,8 % ($p < ,01$) mellom guttenes frekvens ved 13 år og foreldrevariablene. Størst forklart varians for jentenes alkoholbruk var 10,6 % ($p < ,01$) mellom jentenes beruselse ved 13 år og foreldrevariablene (se Tabell 5). Tabell 5 viser at foreldrevariablene ga mest forklart varians på guttenes frekvens av alkoholinntak. Foreldrevariablene ga mest forklart varians på jentenes beruselse.

Tabell 5

Forklart varians (R^2) av samtlige foreldrevariabler ved multipl regressjonsanalyse

	13-åringer		15-åringer		18-åringer	
	Frekvens	Beruselse	Frekvens	Beruselse	Frekvens	Beruselse
Jenter ($n = 281$)						
Foreldre ($n = 231$)	,066**	,106**	,045	,065	,081*	,097**
Mødre ($n = 275$)	,038	,076**	,019	,031	,078**	,084**
Fedre ($n = 237$)	,071**	,080**	,034**	,051**	,047*	,052*
Gutter ($n = 292$)						
Foreldre ($n = 251$)	,158**	,032	,071**	,054**	,167**	,143**
Mødre ($n = 285$)	,133**	,064**	,037	,040*	,114**	,102**
Fedre ($n = 258$)	,078**	,005	,049*	,025	,147**	,130**

* $p < ,05$. ** $p < ,01$.

Resultater om ulik effekt fra mødre og fedre på jenter og gutters alkoholbruk⁴

Effekten av foreldrenes alkoholbruk

Resultatene, som kan sees i Tabell 6, viste at foreldrenes frekvens ikke ved noe tidspunkt hadde en signifikant sammenheng med jentene eller guttenes frekvens og beruselse. Foreldrenes beruselse hadde signifikant betydning i sammenhengen mellom mødrenes beruselse og jentenes beruselse ved 18 år ($\beta = 0,141$, $p < ,05$), og i sammenhengen mellom foreldrenes beruselse og guttenes frekvens ved 13 år ($\beta = 0,169$, $p < ,05$). Fedrenes samlede alkoholmål hadde signifikant sammenheng med jentenes frekvens ($\beta = 0,169$, $p < ,05$) og beruselse ($\beta = 0,153$, $p < ,05$) ved 15 år, og jentenes beruselse ved 18 år ($\beta = 0,146$, $p < ,05$).

⁴ På bakgrunn av øvrige funn i studien der vi har vist at gutters alkoholbruk er betydelig mer sensitivt ovenfor foreldres påvirkning enn jenters alkoholbruk, vil det gi feil inntrykk av sammenhengene dersom vi skulle ha presentert mødre og fedres ulike påvirkning på ungdoms alkoholbruk uten å separere jenter og gutter. Mødre og fedres påvirkning ville da ha fremstått som sterkere enn hva som vises i mer detaljerte analyser. På bakgrunn av dette skilte derfor alle analyser med fokus på mødre og fedres ulike bidrag, mellom deres betydning på jenter og gutters alkoholbruk.

Mødrenes samlede alkoholmål hadde signifikant sammenheng med jentenes frekvens ($\beta = 0,192, p < ,01$) og beruselse ($\beta = 0,235, p < ,01$) ved 18 år (se Tabell 6). Det var ulike resultater for guttenes alkoholbruk. Som det framgår av Tabell 6, var det en signifikant positiv sammenheng mellom mødrenes samlede alkoholmål og guttenes beruselse ved 13 år ($\beta = 0,156, p < ,05$). Den signifikante sammenhengen mellom mødrenes samlede alkoholmål og guttenes frekvens av alkoholinntak ved 13 år var imidlertid negativ ($\beta = -0,166, p < ,01$). Ved 18 år var det fedrenes samlede alkoholmål som hadde sterkest sammenheng med guttenes frekvens ($\beta = 0,163, p < ,05$) og beruselse ($\beta = 0,140, p < ,05$). Resultatene peker dermed i retning av at ungdommenes alkoholbruk over tid blir mest påvirket av det samlede alkoholbruket til forelderen av samme kjønn som ungdommen selv.

Både foreldrenes og ungdommenes kjønn hadde innvirkning på sammenhengen mellom foreldrenes alkoholbruk og ungdommenes alkoholbruk. Resultatene støtter antakelsene i hypotese 1c om at jentene og guttenes alkoholbruk vil påvirkes ulikt av foreldrenes alkoholbruk. Mødrene og fedrenes alkoholbruk hadde ulik betydning for jentene og guttenes alkoholbruk, og støtter således prediksjonene fra hypotese 1d.

Effekten av foreldrenes overvåking.

Foreldrenes økende grad av overvåking hadde en statistisk negativ sammenheng med jentenes frekvens ($\beta = -0,172, p < ,01$) og beruselse ($\beta = -0,155, p < ,05$) ved 13 år (se Tabell 6). Mer spesifikt var det fedrenes overvåking som syntes mest betydningsfull for jentenes frekvens ved 13 år ($\beta = -0,184, p < ,01$). Foreldrenes overvåking ikke hadde signifikant betydning for jentenes alkoholbruk ved 15 og 18 år. Derimot hadde foreldrenes overvåking betydning for guttenes alkoholbruk ved alle aldre. Disse resultatene støtter foreventningene fra hypotese 2c om at foreldrenes overvåking ville ha ulik betydning for jentene og guttenes alkoholbruk. Som det fremkommer av Tabell 6 var det mødrenes overvåking som hadde sterkest sammenheng med guttenes frekvens ($\beta = -0,215, p < ,01$) og beruselse ($\beta = -0,210, p < ,01$) ved 13 år, og med guttenes beruselse ved 15 år ($\beta = -0,170, p < ,01$). Fedrene og mødrenes overvåking syntes like betydningsfull for guttenes alkoholbruk ved 18 år. Disse resultatene besvarer hypotese 2d, der formålet var å undersøke om mødrene og fedrenes overvåking hadde ulik betydning for ungdommenes alkoholbruk.

Effekten av foreldrenes holdninger til ungdoms alkoholbruk

Foreldrenes holdninger ikke hadde noen signifikant betydning for jentenes alkoholbruk uansett alder (se Tabell 6). Dette var ikke tilfellet for guttenes alkoholbruk. Resultatene er dermed retningsgivende for hypotese 3c, der formålet var å undersøke om foreldrenes holdninger har noen ulik betydning for jentene og guttenes alkoholbruk. Som det fremkommer av Tabell 6, var det en signifikant sammenheng mellom foreldrenes holdninger og guttenes frekvens ved 13 år ($\beta = 0,193, p < ,01$), guttenes frekvens ved 18 år ($\beta = 0,276, p < ,01$) og beruselse ved 18 år ($\beta = 0,264, p < ,01$). Resultatene avdekket ingen markante forskjeller i betydningen av mødrene og fedrenes holdninger, og besvarer dermed hypotese 3d.

Effekten av foreldrenes normer ovenfor ungdoms alkoholbruk

Resultatene viste en signifikant positiv sammenheng mellom foreldrenes liberale normer og jentenes beruselse ved 13 år ($\beta = 0,280, p < ,01$). Som det framgår av Tabell 6, hadde både mødrene og fedrenes normer betydning for jentenes beruselse ved 13 år. Kun fedrenes normer hadde signifikant sammenheng med jentenes frekvens ved 13 år ($\beta = 0,138, p < ,05$). Sammenhengen mellom foreldrenes normer og guttenes alkoholbruk ved 13 år, var kun signifikant for guttenes frekvens av alkoholinntak ($\beta = 0,243, p < ,01$). Det var en statistisk negativ sammenheng mellom foreldrenes liberale normer og guttenes frekvens ($\beta = -0,170, p < ,01$) og beruselse ($\beta = -0,134, p < ,05$) ved 18 år (se Tabell 6). Resultatene besvarer således hypotese 4c, og viser at jentenes og guttenes alkoholbruk ble noe ulikt påvirket av foreldrenes normer. Det ble undersøkt hvorvidt mødrene og fedrenes normer hadde ulik betydning for jentene og guttenes alkoholbruk. Resultatene viste at det kun var fedrenes normer som hadde betydning for jentenes frekvens ved 13 år, og for guttenes alkoholbruk ved 18 år (se Tabell 6). Disse resultatene besvarer hypotese 4d.

En overordnet oppsummering av resultatene er at guttenes frekvens og beruselse over tid hadde sammenheng med flere foreldrevariabler enn jentenes frekvens og beruselse over tid. For guttenes alkoholbruk ved 18 år hadde foreldrenes samlede alkoholemål, foreldrenes normer, foreldrenes overvåking og foreldrenes holdninger signifikant betydning. Foreldrenes holdninger var den uavhengige variabelen som ga sterkest unikt bidrag til forklart varians for guttenes alkoholbruk som 18-åringer. For jentenes alkoholbruk ved 18 år var det kun foreldrenes samlede alkoholemål som hadde signifikant betydning.

Tabell 6

Multipel regresjonsanalyse, betaverdier (β) for foreldrevariablene

Gruppe	Beta					
	13-åringer		15-åringer		18-åringer	
	Frekvens	Beruselse	Frekvens	Beruselse	Frekvens	Beruselse
Jenter ($n = 281$)						
Foreldre ($n = 231$)						
Frekvens	,145	-,092	,157	,134	,122	,146
Beruselse	-,086	,001	,016	,050	,094	,134
Samlet alk.mål	,078	-,089	,165*	,168*	,189**	,241**
Holdninger	,030	,014	-,006	-,027	,106	,080
Normer	,125	,280**	,071	,114	,076	,078
Overvåking	-,172**	-,155*	-,096	-,104	,070	,004
Mødre ($n = 275$)						
Frekvens	,129	,010	,061	,095	,124	,138
Beruselse	-,044	,036	,000	,029	,100	,141*
Samlet alk.mål	,094	,019	,060	,113	,192**	,235**
Holdninger	,024	-,057	,064	,009	,122	,111
Normer	,105	,236**	,076	,099	,076	,083
Overvåking	-,089	-,121*	-,012	-,050	,039	,040
Fedre ($n = 237$)						
Frekvens	,132	-,109	,135	,093	,079	,095
Beruselse	-,056	,034	,050	,086	,045	,073
Samlet alk.mål	,089	-,082	,169*	,153*	,110	,146*
Holdninger	,017	,076	-,021	-,023	,115	,074
Normer	,138*	,277**	,090	,101	,076	,106
Overvåking	-,184**	-,144*	,124	-,115	,056	-,116
Gutter ($n = 292$)						
Foreldre ($n = 251$)						
Frekvens	-,028	,081	,094	,020	,101	,072
Beruselse	,169*	,018	-,034	-,011	,072	,057
Samlet alk.mål	,152*	,093	,067	,012	,151*	,113
Holdninger	,193**	,013	,031	,027	,276**	,264**
Normer	,243**	,011	,073	,117	-,170**	-,134*

Overvåking	-,216*	-,142*	-,222**	-,183**	-,150*	-,163**
Mødre (n = 285)						
Frekvens	-,079	,112	,027	-,016	,149	,059
Beruselse	-,126	,066	-,049	-,044	-,058	-,030
Samlet alk.mål	-,166**	,156*	-,009	-,047	,103	,036
Holdninger	,135*	-,036	,036	,015	,286**	,251**
Normer	,246**	-,004	,107	,099	-,088	-,087
Overvåking	-,215**	-,210**	-,143*	-,170**	-,114*	-,155*
Fedre (n = 258)						
Frekvens	,000	,005	,089	,032	,067	,068
Beruselse	-,127	-,004	,040	,048	,134	,101
Samlet alk.mål	-,093	,002	,116	,067	,163*	,140*
Holdninger	,209**	,071	,000	-,004	,241**	,242**
Normer	,134*	-,013	,018	,051	-,156*	-,150*
Overvåking	-,108	,009	-,188**	-,117	-,119*	-,106

* $p < ,05$. ** $p < ,01$.

Merk: Signifikante resultater er markert.

DISKUSJON

Formålet med denne studien var å undersøke hvilken betydning foreldres alkoholbruk, foreldres overvåking, foreldres holdninger og foreldres normer hadde for ungdoms alkoholbruk ved 13, 15 og 18 år. Resultatene viste at foreldrenes økende grad av alkoholbruk hang sammen med økt alkoholbruk hos ungdommen. Foreldrenes økende grad av overvåking, økende grad av restriktive holdninger og økende grad av restriktive normer, hang sammen med en lavere forekomst av alkoholbruk hos ungdommen. Utover disse sammenhengene er viktige funn fra studien de kjønnsesifikke interaksjonene som ble avdekket mellom foreldrevariablene og ungdommens alkoholbruk. Kjønnsforskjellene som ble funnet tyder på at gutters alkoholbruk er mer sensitivt ovenfor foreldrevariablene, sammenliknet med jenter. Guttenes alkoholbruk hadde sammenheng med samtlige foreldrevariabler, mens jentenes alkoholbruk kun hadde sammenheng med foreldrenes alkoholbruk.

Longitudinelle effekter av foreldrevariablene på ungdoms alkoholbruk

Foreldrevariablene utgjorde størst forklart varians av ungdommens alkoholbruk ved 18 år, deretter for alkoholbruk ved 13 år og minst ved 15 år. Gjennomsnittsalderen for alkoholdebut blant norsk ungdom er 15 år (Vedøy & Skretting, 2009) og det kan se ut til å være i overensstemmelse med vårt utvalg. Resultatene peker i retning av at foreldre kan ha større påvirkning på ungdoms alkoholbruk på lengre sikt, altså ved 18 år, sammenliknet med ungdoms alkoholdebut rundt 15 års alder, der foreldres påvirkning synes å være av liten betydning. Hellandsjø Bu et al. (2002), Kandel og Andrews (1987), Fowler (2003), Yu (2003) og Kosterman et al. (2000) har funnet støtte til at foreldre i sterkest grad påvirker ungdoms alkoholdebut, deres funn står dermed i kontrast til våre konklusjoner. Andre studier understøtter imidlertid våre funn om at foreldres påvirkning i sterkest grad ser ut til å påvirke ungdoms alkoholbruk over tid (Tildesley & Andrews, 2008; Tambs & Vaglum, 1990; Wood et al., 2004; Ary et al., 1993; Park et al., 2000; Dielman et al., 1991). At foreldre i sterkere grad påvirker ungdoms alkoholbruk i det lange løp kan betraktes ut fra at alkoholbruk hos eldre ungdom som oftest er mer etablert. Sammenliknet med yngre ungdom der drikkeatferd knapt er til stede, vil et mer etablert alkoholbruk blant eldre ungdom i seg selv bidra til å forsterke sammenhengene mellom foreldres påvirkning og ungdoms alkoholbruk. Denne betraktningen faller imidlertid i grus da vi finner sterkere sammenhenger mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk ved 13 år enn ved 15 år.

Effekten av foreldres alkoholbruk på ungdoms alkoholbruk

Vi fant støtte til antakelsen om at jo mer alkohol foreldre drikker, jo mer alkohol vil ungdom drikke. Dette er sammenfallende med funn fra en rekke andre studier (Barnes et al., 1986; Hellandsjø Bu et al., 2002; Beal et al., 2001; Latendresse et al., 2008; Spijkerman et al., 2008). Sosial læringsteori hevder at direkte forsterking er avgjørende for å opprettholde atferd over tid, mens vikarierende forsterking i større grad påvirker initiering av atferd (Bandura, 1977). Ut fra disse teoretiske antakelsene og empiri (Hellandsjø Bu et al., 2002; Kandel & Andrews, 1987), forventet vi at foreldres alkoholbruk ville ha sterkere effekt på ungdoms alkoholdebut enn på ungdoms alkoholbruk over tid. Det ble ikke funnet støtte for dette aspektet ved sosial læringsteori. I stedet viste resultatene en større sammenheng mellom foreldres alkoholbruk og ungdoms alkoholbruk over tid. Den statistisk positive sammenhengen mellom foreldres drikkeatferd og ungdoms alkoholbruk kan forklares av mekanismer utover hva som dekkes av sosial læringsteori. Latendresse et al. (2008) fant at evnen til å gi god foreldresomsorg var en medierende faktor for denne sammenhengen. Sammenhengen kunne delvis forstås ut fra nedsatte evner til å gi god foreldreomsorg hos foreldre som hadde et høyt, men fortsatt normativt alkoholbruk. Andre studier har vektlagt at grad av imitering avhenger av i hvilken grad ungdom eksponeres for foreldrenes drikking (Bank et al., 1985; Yu, 2003). Desto mer ungdom eksponeres for sine foreldres alkoholbruk, jo mer vil de imitere foreldrenes alkoholatferd.

Effekten av foreldres overvåking på ungdoms alkoholbruk

Resultatene fra studien føyer seg inn i rekken av empiri som har vist at jo mer overvåking foreldre bedriver, jo mindre alkoholbruk forekommer hos ungdom (Barnes & Farell, 1992; Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006; Baumrind, 1991; Cable & Sacker, 2008; DiClemente et al., 2001; Latendresse et al., 2008). Funnene er sammenfallende med prediksjoner fra Hirschis kontrollteori. Teorien impliserer også at foreldres overvåking på sikt vil ha større effekt på ungdoms alkoholbruk enn både foreldres holdninger og foreldres alkoholbruk. Vi fant at dette var tilfellet for alkoholbruk hos 13- og 15-åringer, men ikke for 18-åringer. Effekten av foreldres overvåking var avtakende med ungdommens økende alder. Den sterkeste sammenhengen mellom foreldres overvåking og ungdoms alkoholbruk ble funnet ved 13 år, hvilket er før flest ungdom har sin alkoholdebut. Effekten fra foreldres overvåking skiller seg dermed fra våre overordnede funn som viser at foreldre har mest

betydning for ungdoms alkoholbruk ved 18 år. Resultatene står også i kontrast til tidligere empiri som har pekt i retning av at effekten av foreldres overvåking på barnas alkoholbruk vedvarer igjennom ungdomstiden (Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006; Choquet et al., 2008; Wood et al., 2004; Wetherill & Fromme, 2007). Noen studier har til og med hevdet at effekten fra foreldres overvåking øker med ungdommens alder (Fowler, 2003). Wood et al. (2004) viste at foreldres overvåking hadde en indirekte virkning på ungdoms alkoholbruk ved å redusere venners betydning. Våre funn kan således indikere at foreldres overvåking reduserer venners påvirkning sterkest i perioden før alkoholdebut rundt 15 års alder finner sted. Andre mulige forklaringsmekanismer kan betrakes ut fra Wetherill og Fromme (2007) som viste at ungdoms motivasjon til å søke familiens anerkjennelse er stabil i perioden etter 18 år, mens motivasjonen til å søke anerkjennelse hos venner er avtakende i samme periode. Våre funn, som viser en avtakende effekt av foreldres overvåking på ungdoms alkoholbruk fra 13 til 15 til 18 år, vil delvis kunne forklares ved at ungdoms motivasjon til å søke familiens anerkjennelse er avtakende i denne perioden av ungdomstiden, og at foreldres overvåking derfor har mindre effekt. Foreldres overvåking er den eneste variabelen i studien som ikke er alkoholspesifikk. Dette fordrer at overvåking gjør seg gjeldende for andre aspekter ved ungdoms fungering, utover ungdoms alkoholbruk. Choquet et al. (2008) fant at lav grad eller fravær av overvåking øker risikoen for at ungdom har manglende evner både i sosial- og skolemessig fungering. Det er derfor mulig at våre resultater er et utslag av at ungdom som ikke overvåkes, har utviklet mindre sosial kompetanse enn annen ungdom, noe som er en risikofaktor for høyere alkoholbruk (Hawkins et al., 1992).

Effekten av foreldres holdninger på ungdoms alkoholbruk

Foreldres restriktive holdninger til ungdoms alkoholbruk hadde en forebyggende effekt på ungdoms alkoholbruk. Jo mer restriktive holdningene var, desto lavere var alkoholbruken blant ungdommene. Dette funnet er i samsvar med foreliggende empiri (Ary et al., 1993). Foreldres restriktive holdninger da ungdommen var 13 år hadde sterkest forebyggende effekt på 18-åringers alkoholbruk. Dette er i samsvar med de overordnede funnene i denne studien som viser at foreldre har mest betydning for ungdoms alkoholbruk i det lange løp. Funnene står i kontrast til Fowler (2003) og Yu (2003), som hevdet at foreldres holdninger har mest effekt på ungdoms alkoholdebut. De motstridende funnene i feltet kan først og fremst forklares ut fra at det foreligger særs få studier og lite solid kunnskap om hvilken effekt

foreldres holdninger har på ungdoms alkoholbruk. Yu (2003) hevdet at sammenhengen mellom foreldres holdninger og ungdoms alkoholbruk medieres av grad av eksponering for foreldres holdninger. Grad av eksponering kan variere både ut fra hvor mye samvær foreldre og ungdom har, og ut fra hvilken grad foreldre uttrykker sine holdninger til ungdoms alkoholbruk. En annen faktor som har blitt vist å mediere sammenhengen mellom foreldres holdninger og ungdoms alkoholbruk er nasjonal alkohollovgivning (Yu, 1998).

Gjennomsnittsalder på hvor gamle foreldrene syntes ungdom burde være før de kunne drikke alkohol lå i vårt utvalg på omkring 16 år. Foreldres holdninger synes å være mindre restriktive enn norsk alkohollovgivning. Samme resultater har blitt funnet av Kypri, Dean og Stojanovski (2007). Denne påviste diskrepansen mellom foreldres holdninger og spesifikk alkohollovgivning står i kontrast til Yus (1998) konklusjoner, og kan tyde i retning av at alkohollovgivning har begrenset betydning for foreldres holdninger til ungdoms alkoholbruk.

Effekten av foreldres normer på ungdoms alkoholbruk

Vi fant som forventet at foreldres restriktive normer hadde forebyggende effekt på ungdoms alkoholbruk. Resultatene er sammenfallende med studier som har vist at ungdom vil drikke mer alkohol dersom de serveres alkohol av sine foreldre eller får med seg alkohol på fest (Komro et al., 2007; Lundborg, 2007; Park et al., 2000; Callas et al., 2004; McMaster & Wintre, 1996; Marsden et al., 2005; Nash et al., 2005; Dielman et al., 1991; Boyle & Boekeloo, 2006; Pedersen, 1998). Sammenhengene mellom foreldres normer og ungdoms alkoholbruk var sterkest for 13-åringers alkoholbruk, og de var ikke signifikante for 18-åringers alkoholbruk. Dette kan tyde på at foreldres normer har sterkest effekt på ungdoms alkoholbruk i tiden før de har sin alkoholdebut. Disse funnene er sammenfallende med Park et al.s (2000) resultater. Andre studier har vist liknende funn og forklart dette ut fra at foreldres restriktive normer fører til at ungdommens alkoholdebut forsinkes (Kosterman et al., 2000; Callas et al., 2004; Yu, 2003). Som påpekt tidligere foreligger det empirisk grunnlag for å kunne anta at alder for alkoholdebut er viktig for senere alkoholbruk (Chou & Pickering, 1992; Pedersen & Aas, 1995). Våre resultater, sammenstilt med foreliggende empiri, indikerer at foreldre som serverer ungdom alkohol hjemme eller sender alkohol med ungdom på fest, vil bidra til en tidligere alkoholdebut hos ungdommen. Tidlig alkoholdebut er i seg selv en risikofaktor for å utvikle høyere alkoholbruk senere i ungdomstiden (Chou & Pickering, 1992; Pedersen & Aas, 1995).

Vi kan anta at foreldres normer til ungdoms alkoholbruk er et dynamisk konsept som vil endre seg i takt med ungdommens økende alder. Foreldre kan ha klare motforestillinger mot å servere 13-åringer alkohol, når de har passert 15 år kan disse standpunktene ha blitt mer utflytende, mens når de oppnår 18 år kan det være at foreldre syntes det er greit at ungdom drikker, også når de er hjemme. Pedersen (1998) støtter disse antakelsene, og viste ikke overraskende, at en betydelig større andel av 16-17 åringer fikk servert alkohol hjemme eller til å ha med på fest, sammenliknet med 12-15-åringer. Han fant også at ungdom som ble servert alkohol hjemme av sine foreldre, drakk tre ganger så mye alkohol som annen ungdom når de var på fest. Pedersen (1998) begrunnet ut fra dette at det vil virke mot sin hensikt å servere sine barn alkohol for at de skal lære seg ”å drikke med måte”, dersom man betrakter problemstillingen ut fra et forebyggingsperspektiv. Våre funn indikerer at ungdoms alkoholbruk kan forebygges noe gjennom restriktive normer hos foreldre, som formidles allerede før ungdommen har begynt å drikke alkohol.

Foreldres holdninger og normer, like eller differensierte begreper?

Resultatene fra den gjennomførte studien viser at foreldres holdninger og foreldres normer har ulik effekt på ungdoms alkoholbruk. Foreldres holdninger hadde sterkest betydning for ungdoms alkoholbruk over tid, mens foreldres normer hadde sterkest effekt før ungdom har sin alkoholdebut. Ut i fra den foreliggende empirien ble det antatt at foreldres holdninger og foreldres normer ville ha lik effekt på ungdoms alkoholbruk. Empirien som disse antakelsene ble basert på, kan kritiseres på en rekke punkter. Den eksisterende empirien har i liten grad differensiert mellom begrepene holdninger og normer. Begrepene har ofte blitt omtalt som om de var synonyme begreper. I andre tilfeller har begrepene blitt brukt om hverandre og uten konsekvent operasjonalisering. Den manglende differensieringen i litteraturen kan forstås ut fra at det er gjennomført lite forskning på dette området, og at et nødvendig fokus da har vært å fremstille de overordnede funnene, heller enn å skille de ulike aspektene ved foreldres normer og holdninger. I tillegg til at feltet er lite, finnes det få longitudinelle studier som strekker seg over flere år, noe som har gjort det problematisk å gi et autentisk bilde av hvilken effekt foreldres normer og holdninger har over tid på ungdoms alkoholbruk. De detaljerte resultatene fra denne studien viser at viktige funn kunne ha gått tapt om vi ikke hadde operert med et fem års tidsintervall. Dersom utvalget vårt kun hadde vært ungdom på 15 og 18 år, ville vi gått glipp av den påviste effekten fra foreldres normer før alkoholdebut. Og dersom utvalget hadde vært begrenset til 13- og 15-åringer, hadde vi mistet den longitudinelle

effekten fra foreldres holdninger. Vi fant få studier innen dette feltet som strekker seg over en like lang tidsperiode som fem år. Våre resultater indikerer at det er behov for tidsintervaller som strekker seg over hele ungdomstiden, dersom man ønsker å si noe om de langtidseffektene som foreldres holdninger og normer har på ungdoms alkoholbruk. Den manglende differensieringen mellom foreldres holdninger og normer kan muligens forklares ut i fra at det eksisterer en del forvirring omkring forståelsen av de to begrepene. I vår studie har vi differensiert begrepene som en følge av at faktoranalyse viste klare indikasjoner på at de aktuelle leddene i våre data målte to ulike aspekter. *Holdninger* defineres i Store norske leksikon (2010a) som en innstilling, eller som en vedvarende beredskap til å reagere positivt eller negativt ovenfor objekter, ideer eller verdier. Denne definisjonen sammenfaller med vårt mål av holdninger som omfatter foreldrenes positive eller negative innstilling til ungdoms alkoholbruk. *Normer* defineres i Store norske leksikon (2010b) som en regel eller et prinsipp som påbyr, forbyr eller tillater en handling eller handlemåte. Normer måles i vår studie ut fra foreldrenes oppfatninger av hvorvidt de synes det er greit eller ikke å servere sine barn alkohol ved ulike anledninger. Ut fra gjennomført faktoranalyse og ut fra en leksikalsk definisjon av de to begrepene som bekrefter variabelenes innholdsvaliditet, er det belegg for å hevde at disse målene representerer to kvalitativt ulike aspekter ved foreldre, og at de derav vil ha ulik relevans for ungdoms alkoholbruk. Dette støttes av våre resultater. Feltet som helhet opererer med feilaktige slutninger om hvilken effekt foreldres normer og holdninger har på ungdoms alkoholbruk, fordi de har oversett nyanseskjellene mellom de to begrepene. For å kunne sammenligne resultater fra andre studier med våre funn, måtte studiene sorteres manuelt ut i fra om de opererte med mål som tilsvarte vårt holdningsmål eller normmål, uavhengig av om studiene selv opererte med betegnelsene ”attitudes” eller ”norms”. Til tross for denne grundige gjennomgangen av feltet, indikerte studiene som forelå tilsvarende resultater for foreldres holdninger og normers betydning for ungdoms drikking, noe som altså ikke ble støttet i våre data.

Kjønnsforskjeller

Generelt fant vi at gutters alkoholbruk syntes betydelig mer relatert til foreldrevariablene enn jenters alkoholbruk. Kjønnsforskjeller ble funnet for samtlige av foreldrevariablene. Våre funn viste at det kun var alkoholbruk hos foreldre som hadde betydning for jenters alkoholbruk over tid. Dette tyder på at ulike sosialiseringsmekanismer kan gjøre seg gjeldende for alkoholbruk hos jenter og gutter, slik Kemppainen et al. (2008) også har

poengtert. Selv om flertallet av foreldrevariablene i denne studien ikke hadde noen effekt på jenters alkoholbruk, utelukker ikke dette at jenters alkoholbruk påvirkes av aspekter ved foreldre som ikke dekkes i denne studien. Griffin et al. (2000) viste at jenters problematferd ble påvirket av den affektive familiefungeringen, som for eksempel middager i fellesskap og oppfølging av hjemmelekser fra foreldre. Liknende resultater ble vist av Choquet et al. (2008). Sosial læringsteori beskriver hvordan atferd læres gjennom å observere og imitere andre. Det er mulig at det å observere foreldre i godt humør og i lystig lag når de har drukket alkohol, i større grad fungerer som en forsterkende mekanisme på jenters alkoholbruk, sammenliknet med gutters alkoholbruk.

Samtlige foreldrevariabler ble vist å ha effekt på gutters alkoholbruk over tid i vår studie. Foreldres holdninger til ungdoms alkoholbruk viste seg å være den variabelen som hadde størst betydning for gutters alkoholbruk i det lange løp, Foreldres holdninger hadde ingen betydning for jenters alkoholbruk på noe tidspunkt. Ary et al. (1993) konkluderte med at alle longitudinelle studier i feltet har pekt i retning av at foreldres holdninger har en positiv effekt på ungdoms alkoholbruk. Med slike slutninger har feltet blitt forledet til å tro at denne effekten fra foreldres holdninger er gjeldende for all ungdom. Våre funn om at foreldres holdninger er en sterk prediktor for gutters alkoholbruk, mens den ikke er av betydning for jenters alkoholbruk, fremstår derfor som et viktig bidrag til feltet for å justere oppfattelsen av hvilken betydning foreldres holdninger har på ungdoms alkoholbruk. En betydning som våre resultater indikerer at er kjønnsespesifikk.

Selv om foreldres overvåking korrelerte negativt med både jenter og gutters alkoholbruk ved 13 år, fant vi at denne foreldrevariabelen kun hadde betydning for gutters alkoholbruk over tid. Hirschis kontrollteori postulerer at høy grad av overvåking fra foreldre vil føre til mindre alkoholbruk hos ungdom, uten at teorien predikerer spesifikke kjønnsforskjeller. Våre resultater kan tyde på at disse teoretiske antakelsene gjør seg mest gjeldende for gutters alkoholbruk. Dersom det var slik at gutter i større grad enn jenter ble overvåket av sine foreldre, ville man også kunne si at gutter i sterkere grad enn jenter ville være bundet av sine foreldres forventninger. Imidlertid viser våre data at 17,7 % av foreldrene rapporterte sterkeste grad av overvåking ovenfor jentene, mens 13,1 % av foreldrene rapporterte det samme ovenfor guttene, noe som diskvalifiserer en slik forklaring. Forskning i feltet peker i ulike retninger i forhold til om det er jenter eller gutter som i sterkeste grad påvirkes av foreldres overvåking (Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006; Steinberg et

al., 1994; Choquet et al., 2008; Webb et al., 2002; Griffin et al., 2000). Dog har ingen studier tidligere konkludert med helt fraværende effekt av foreldres overvåking på jenters alkoholbruk over tid, slik tilfellet er i vår studie. Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic og Vermulst (2006), Steinberg et al. (1994), Choquet et al. (2008) og Webb et al. (2002) har målt foreldres overvåking kun ut fra ungdoms persepsjon av foreldrenes overvåking. Den foreliggende empirien har dermed påvist kjønnsforskjeller i hvordan ungdom oppfatter foreldres overvåking. I denne studien har imidlertid foreldres overvåking blitt målt ut fra foreldrenes selvrappport. Kunnskap om ungdoms persepsjon av foreldres overvåking er nyttig i forebyggingstiltak rettet mot ungdom. For forebyggingstiltak rettet mot foreldre, kan det være mer hensiktsmessig å basere seg på kunnskap om foreldres selvrapporterte overvåking.

Foreldres normer, som omhandler hvorvidt foreldre er positivt eller negativt innstilt til å servere ungdom alkohol i hjemmet eller sende alkohol med ungdom på fest, korrelerte positivt med både jenter og gutters alkoholbruk ved 13 år. For jenter var denne samvariasjonen til stede kun ved beruselse, mens den for gutter gjorde seg gjeldende ved både frekvens og beruselse. Ved 18 års alder viste resultatene at foreldres normer kun hadde effekt på gutters alkoholbruk. Disse funnene sammenfaller med de øvrige resultatene fra studien, som viser at det er betydelige forskjeller i hva som påvirker jenter og gutters alkoholbruk.

Kjønnsforskjellene som fremkommer av denne studien gir verdifull kunnskap i et fagfelt som tidligere har fokusert lite på kjønnsforskjeller. Funnene står i direkte kontrast til Seljamo et al.s (2006) konklusjoner om at det ikke er noen forskjell i hvilke familierelaterte mekanismer som fører til alkoholbruk hos jenter og gutter. Studien vår støtter heller antakelsen om at ulike sosialiseringmekanismer kan gjøre seg gjeldende for alkoholbruk hos gutter og jenter. Dette fordrer en videre vurdering av om forebyggingsprogram i framtiden bør være kjønnsespesifikke.

Mødre og fedres ulike effekt på ungdoms alkoholbruk

Ut fra den foreliggende empirien i feltet var en kjønnsespesifikk effekt fra mødre og fedres alkoholbruk forventet. I denne studien hadde mødre og fedres alkoholbruk kun effekt på ungdom av samme kjønn i det lange løp, altså ved 18 års alder. Imidlertid har tidligere empiri ingen etablert konsensus om hvorvidt det er av betydning at foreldre og ungdom er av samme

kjønn eller ikke. Yu og Perrine (1997) fant i likhet med denne studien, en sterkere sammenheng mellom foreldre og ungdom av samme kjønn. Yu (2003) fant ingen slik sammenheng. Kemppainen et al. (2008) fant støtte for betydningen av å matche foreldre og ungdoms kjønn for jenters alkoholbruk, men ikke for gutters alkoholbruk. Sosial læringsteori hevder at grad av beundring av en modell vil påvirke hvilken grad av imitering som forekommer (Bandura & Walters, 1963). Hvis det er slik at ungdom ser mest opp til forelderen av samme kjønn, kan sosial læringsteori forklare samsvaret vi finner mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk når de er matchet på kjønn. De øvrige funnene i studien viser imidlertid mer komplekse sammenhenger. Kun fedres drikkeatferd hadde effekt på jenters alkoholbruk ved 15 år. Ved 18 år ble jenters alkoholbruk påvirket mer av mødres alkoholbruk. Andrews et al. (1997) påpekte at mange mor-datter forhold er preget av konflikter i ungdomstiden. Dette vil antakelig ha en negativ påvirkning både på døtres grad beundring av sine mødre, og på mødres positive forsterking av døtres atferd. At mors alkoholbruk i vår studie ble vist å ha betydning for døtres alkoholbruk ved 18 år kan være et uttrykk for at mor-datter konfliktene er avtagende mot slutten av tenåringstiden.

For overvåkingsvariabelen ble det funnet at mødre og fedre påvirker sine døtre og sønners alkoholbruk ulikt. Mødres overvåking synes mer betydningsfull for sønners alkoholbruk, sammenliknet med fedres overvåking. For døtres alkoholbruk ved 13 år var fedres overvåking noe mer betydningsfull enn mødres overvåking. Studier som omhandler betydningen av foreldres overvåking har ikke tidligere undersøkt hvorvidt overvåking fra mødre og fedre har ulik påvirkning på ungdoms alkoholbruk, funnene i denne studien er således unike. Overvåkingsvariabelen måler i hvilken grad foreldre har oversikt over ungdommens aktiviteter utenfor hjemmet, og hvem de er sammen med. Mødre og fedre har tradisjonelt hatt ulike roller i familien. Mødre har oftest den overordnede omsorgsrollen (Pleck & Masciadrelli, 2003), som kan innebære at mødre i sterkere grad enn fedre skaffer seg oversikt over sine barns aktiviteter. Det kan antas at det oftest er mødre som har oversikt over hvor barna er og hvem de er sammen med. Hirschis kontrollteori sier at jo mer et barn overvåkes, jo mindre avvikende atferd vil forekomme. Videre presiserte han at det er overvåkingen i seg selv som er den regulerende faktoren i ungdommens atferd (Hirschi, 1969), og altså ikke hvem man overvåkes av. Vi fant at mødres overvåking har mest betydning for sønners alkoholbruk. Ut fra Hirschis kontrollteori vil dette kunne forklares med mer overvåking fra mødre ovenfor sønner, sammenliknet med fedre. En frekvensanalyse av våre data viste nettopp dette, at mødre bedriver betydelig mer overvåking enn fedre. Av mødre oppga 36,8

% den høyeste skåren for overvåking av sine sønner, kun 22,9 % av fedrene oppga det samme. Den ulike graden av overvåking som rapporteres av mødre og fedre kan være med på å forklare den ulike betydningen foreldre har på sønners alkoholbruk. Hirschis kontrollteori kan ikke forklare døtres alkoholbruk på samme måte. Mødre oppga at de utøvet mest overvåking ovenfor sine døtre, men verken mødre eller fedres overvåking hadde i denne studien betydning for jenters alkoholbruk etter 13 år. Dette kan tyde på ulike sosialiseringmekanismer for alkoholbruk hos jenter og gutter.

Få studier har undersøkt sammenhengen mellom foreldres holdninger og ungdoms alkoholbruk, og ingen har, så vidt vi er bekjent, undersøkt hvorvidt mødre og fedres holdninger har ulik betydning. I denne studien ble det ikke funnet noen forskjell i betydningen fra mødre og fedres holdninger på ungdoms alkoholbruk. Deskriptive analyser av våre data viser at mødre og fedre har tilnærmet like holdninger til ungdoms alkoholbruk, noe som kan tyde på at det er foreldres holdninger per se som har betydning for ungdoms alkoholbruk, uavhengig av foreldrenes kjønn.

For foreldres normer ble det heller ikke funnet forskjeller mellom betydningen av mødre og fedres påvirkning på ungdoms alkoholbruk. Både mødre og fedres normer samvarierte positivt med døtre og sønners alkoholbruk ved 13 år. Dette sammenfaller med det vi tidligere har påpekt om at foreldres normer i denne studien synes å ha mest betydning for ungdoms alkoholbruk før deres alkoholdebut. Resultatene peker i retning av at den forebyggende effekten fra foreldres normer ikke later til å bli påvirket av foreldres kjønn.

Oppsummert har analysene av kjønnseffekter hos foreldre, vist at ungdoms alkoholbruk påvirkes ulikt av mødre og fedres alkoholbruk og overvåking, men ikke av mødre og fedres normer og holdninger. Empiri har tidligere i svært liten grad undersøkt ulikheten mellom mødre og fedres bidrag. Vi fant at foreldres normer og holdninger var de mest betydningsfulle foreldrevariablene på henholdsvis kort sikt for både jenter og gutters alkoholbruk, og lang sikt for gutters alkoholbruk. At vi i tillegg har avdekket at mødre og fedres holdninger og normer ikke synes å ha ulik effekt på ungdoms alkoholbruk, forenkler forebyggingsarbeidet ved at fokus først og fremst kan rettes mot å øke foreldres restriktive holdninger og normer ovenfor ungdoms alkoholbruk, heller enn å fokusere på hvorvidt ulike intervensjoner bør rettes mot mødre og fedre.

Svakheter ved studien

I et forebyggingsperspektiv er man, rent pragmatisk, interessert i å vite hva som har effekt på det som skal forebygges slik at effektive intervensjoner kan settes i verk. Denne studien, som er skrevet i et forebyggingsperspektiv, har hatt som mål å undersøke hvorvidt ulike foreldrevariabler har en direkte effekt på ungdoms alkoholbruk. Som i alle naturalistiske studier finnes det også i denne studien en rekke faktorer som vi ikke har hatt kontroll på. Manglende kontroll av mulige tredjevariabler kan anses som en svakhet ved denne studien. Da fokus i studien har vært rettet mot foreldres påvirkning på ungdoms alkoholbruk, kunne man tenke seg at kontroll av demografiske variabler som sosioøkonomisk status, utdanningsnivå og kulturell bakgrunn hos foreldrene ville ha vært relevante tredjevariabler. Det har blitt rapportert motstridene funn i forhold til hvilken effekt disse demografiske variablene har på ungdoms alkoholbruk. Litteraturgjennomgang tilsier at studier som har funnet effekt har kun moderate tall å vise til (Bautzmann et al., 2008; Foley et al., 2004; Hawkins et al., 1992). Det er ingen grunn til å anta at foreldres demografiske variabler skulle ha større utslag i vårt utvalg. Andre variabler som har vist seg å påvirke ungdoms alkoholbruk, slik som venners påvirkning og ungdoms alkoholforventninger, er bredt dekket i litteraturen for øvrig. Våre data tillot oss å undersøke om foreldres kjønn, ungdoms kjønn og foreldres alder kunne moderere effektene på ungdoms alkoholbruk. Kun ungdommens kjønn viste en effekt, noe det ble det tatt høyde for i de videre analysene.

Denne studien er en 5 års longitudinell studie som strekker seg over hele ungdomstiden, fra 13 til 18 år. Når man ønsker å undersøke sammenhenger over tid er det studier med longitudinelle design som er det egnede forskningsdesignet. Imidlertid er de fleste studiene i fagfeltet tverrsnittstudier. Tverrsnitt design favner ikke sammenhenger som har effekt over tid, men gir heller øyeblikksbilder av samvariasjon. Forskning på sammenhengen mellom foreldre og ungdoms alkoholbruk er foreløpig begrenset, den foreliggende kunnskapen er derfor mangelfull. Konsekvensene av å arbeide innen et fagfelt som er lite undersøkt, er at man kues til å være romslig i forhold til hvilke studier man implementerer som bakgrunnsinformasjon. Dette har medført at vi har måttet basere våre antakelser om langtidseffekter delvis ut fra tverrsnittstudier. Flere studier har påpekt at det foreligger sprikende resultater mellom longitudinelle og tverrsnittstudier (Ary et al., 1993; Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic & Vermulst, 2006), noe som kan føre til at sammenhenger mellom foreldrevariablene og ungdoms alkoholbruk ser ut til å være av mindre betydning enn

hva tilfellet er i virkeligheten. Forskjellige forskningsdesign kan være en av forklaringene på at fagfeltet i dag fremstår med manglende entydige slutninger om hvilken betydning foreldre har på ungdoms alkoholbruk. Imidlertid er det ikke gitt at man fra longitudinelle studier kan konkludere med kausale sammenhenger. Forskningsdesignet som ble benyttet i denne studien gir sådan ikke mulighet til å kunne slå fast at foreldre er *årsak* til at ungdom drikker alkohol, men resultatene tyder på, og er i overensstemmelse med, at foreldre kan påvirke ungdoms alkoholbruk over tid.

En mulig svakhet ved studien er at foreldres normer er et mål som har vist begrenset replikerbarhet, noe som kan indikere at variabelen utgjør et uegnet mål. Flere studier har ikke funnet noen effekt av denne variabelen (Stice et al., 1998; Yu, 2003). I vår studie ble det ikke funnet noen sammenheng mellom foreldres normer og ungdoms alkoholbruk i det lange løp. Når analysene differensierte jenter og gutters alkoholbruk, ble det derimot vist at sammenhengen mellom foreldres normer og gutters alkoholbruk over tid likevel var signifikant. Ingen andre studier har tidligere undersøkt om foreldres normer har ulik effekt på jenter og gutters alkoholbruk. Manglende funn omkring normvariabelen i annen empiri vil kunne forklares ut fra at variabelen utgjør et dårlig mål. Det er mulig at manglende funn også kan forklares ved at gjennomførte statistiske analyser ikke har vært detaljerte nok. Det var et uventet funn at gutter der foreldre hadde tillatende normer for alkoholbruk ved 13 år, drakk mindre hyppig som 18-åringer. En mulig forklaring kan være at foreldres normer, som ble målt da ungdommen var 13 år, har lav prediktiv verdi for ungdoms senere alkoholbruk. En slik forklaring vil kunne sammenfalle med at denne variabelen gir funn ved tverrsnittsstudier, men ikke ved longitudinelle analyser. En annen mulig forklaring kan være at studien ikke tar høyde for den gjensidige påvirkningen som er tilstede mellom foreldre og ungdom (Peterson & Rollins, 1987), fordi foreldres normer kun ble målt da ungdommen var 13 år. Det bør tas høyde for at foreldres normer for servering av alkohol til ungdom vil kunne endre seg i takt med ungdoms alder og drikkeatferd. Vi må også vurdere muligheten for at gutter som har foreldre som tillater at de drikker alkohol hjemme i familiære settinger ved 13 år, utvikler et mer moderat forhold til alkohol på lengre sikt. det vet dere ikke, så ikke påstå at det er mest sannsynlig. Resultatene kan dog skyldes at operasjonaliseringen av normvariabelen i vår studie, som i andre studier, ikke er et godt mål og at våre funn omkring denne variabelen derfor ikke burde ilegges særlig vekt.

Studiens generaliserbarhet

Frafallsanalysene viste et noe skjevt utvalg i studien. Imidlertid har det tidligere blitt påpekt at utvalgets størrelse er såpass stort at eventuelle skjevheter i frafall ikke vil påvirke studiens generaliserbarhet i betydelig grad (Tabachnick & Fidell, 1996). Sammenlikning av utvalget i denne studien med andre rapporter av norsk ungdoms alkoholbruk (Vedøy & Skretting, 2009), tyder på at utvalget i denne studien har representative verdier for ungdoms alkoholbruk. Utvalget kan sådan antas å være representativt for norsk ungdom på de tidspunktene da dataene ble samlet inn, i perioden 1990 til 1995. Formålet med denne studien var uansett ikke å gi et bilde av alkoholbruk blant norsk ungdom, men å se på teoretiske sammenhenger mellom prediktorer og utvikling av ungdoms alkoholbruk. Det kan stilles spørsmål ved om utvalget fortsatt er representativt for dagens 13-, 15- og 18-åringer når det gjelder alder for alkoholdebut, alkoholkonsum og hyppighet av beruselse. Alder for alkoholdebut synes å svinge over tid, og kan således variere fra kohort til kohort. I vårt utvalg synes debutalderen å være rundt 15 år, hvilket samsvarer med funn fra studier av norsk ungdom i perioden 2006-2008 (Vedøy & Skretting, 2009). Dette gir grunn til å anta likhet i debutalder mellom vårt utvalg og dagens ungdom. Alkoholkonsumet blant ungdom i første halvdel av 1990-tallet var historisk lavt (Vedøy & Skretting, 2009). Mot slutten av 1990-tallet viste alkoholbruket en kraftig økning. Vedøy og Skretting (2009) ser dette i sammenheng med innføringen av rusbrus i Norge. Rusbrus ble tilgjengelig på det norske markedet fra 1996, året etter at våre data ble samlet inn. Det kan være slik at ungdom i dag har et noe annet drikkemønster som følge av tilgangen på rusbrus, noe våre resultater ikke fanger opp da rusbrus ikke inngår i våre analyser. For øvrig kan data fra SIRUS (Statens institutt for rusmiddelforskning) tyde på at alkoholbruk blant norsk ungdom i dag er noe på vei ned igjen etter en topp omkring årtusenskiftet (Vedøy & Skretting, 2009). Dette kan tyde på at vårt utvalg er mer generaliserbart til dagens ungdom enn til ungdom i perioden da alkoholkonsumet var på rekordhøye nivåer. I forhold til hyppighet av beruselse viste Vedøy og Skretting (2009) at det i perioden 1997-1999 var en større andel av ungdommen som hadde vært beruset, enn i perioden 2006-2008. Storvoll og Krange (2003) påpekte derimot at norsk ungdom drakk seg like ofte beruset i 1996 som i 2002. På grunn av forskjellige operasjonalisering av beruselsesmålet i ulike studier, er en sammenlikning av denne variabelen på tvers av studier nærmest meningsløs. For eksempel operasjonaliserer Storvoll og Krange (2003) beruselsesmålet ut fra spørsmålsformuleringen ”Har du noen gang drukket så mye alkohol at du følte deg tydelig beruset?”. Dette vil man anta vil gi et høyere antall

bekreftende svar i forhold til operasjonalisering som ble benyttet i vår studie, med spørsmålsformuleringen ”Hvor mange ganger har du følt deg beruset i løpet av de siste 6 månedene?”. I tillegg vil det variere fra person til person hva de legger i det å være beruset da dette er en subjektiv vurdering (Vedøy & Skretting, 2009). Generaliserbarheten av våre resultater i internasjonal sammenheng begrenses av ulikheter i drikkekultur, da vi vet at den nordiske drikkekulturen i større grad er preget av helgefyll enn andre drikkekulturer (Bloomfield et al., 2003).

Implikasjoner for forebygging og videre forskning

Suksessfulle forebyggingsprogram fordrer at man har kunnskap om prediktorer for ungdoms alkoholbruk. Vår 5-års longitudinelle to-generasjons survey har utvidet dette kunnskapsfeltet ved å vise at ulike foreldrevariabler har betydning for ungdoms alkoholbruk over tid. Familiebaserte forebyggingsprogram har tidligere oversett hvilken betydning foreldres normative alkoholbruk har på ungdoms drikkeatferd. Resultatene fra studien indikerer at reduksjon i foreldres alkoholbruk vil virke forebyggende på ungdoms, og spesielt på jenters alkoholbruk over tid. Opplysningskampanjer som sikrer at foreldre blir kjent med denne kunnskapen om betydningen av sitt alkoholbruk, er eksempel på en konkret intervensjon som kan være hensiktsmessig å implementere i videre forebyggingsprogram rettet mot ungdoms alkoholbruk. Tidligere forebyggingsarbeid har fokusert på å øke foreldres involvering i ungdommens liv og aktiviteter (Petrie et al., 2007; Park et al., 2000). Våre funn omkring betydningen av foreldres overvåking indikerer at dette er relevante elementer for å forebygge ungdoms alkoholbruk. På sine nettsider presiserer Helsedirektoratet (2008b) at overvåking, i form av grensesetting, uttrykker omsorg. De gir konkrete tips til foreldre om hvordan de kan vise ungdom at de bryr seg. Eksempler som nevnes er avtale om innetider eller henting, avtale om at ungdommen skal være tilgjengelig på mobiltelefonen, eller å innføre spesifikke regler for hvor ungdommen får lov å være og ikke. Foreldres holdninger til ungdoms alkoholbruk ble i denne studien vist å være den sterkeste prediktoren for gutters senere alkoholbruk. Disse funnene, sammen med funn fra Koutakis et al. (2008), indikerer at forebyggingsprogram bør inkludere holdningskampanjer som har til hensikt å øke foreldres restriktive holdninger til ungdoms alkoholbruk. For betydningen av foreldres normer peker resultatene våre i tydelig retning av at intervensjoner som hindrer foreldre i å servere ungdom alkohol hjemme eller på fest, vil virke forebyggende, spesielt i perioden før ungdom har sin alkoholdebut. En

utfordring for videre forebyggingsarbeid vil være å utvikle intervensjoner som formidler dette overbevisende nok til å hindre at foreldre handler ut fra feilaktige antakelser på dette området.

KONKLUSJON

Resultatene fra denne studien tyder i retning av at foreldre har betydning for ungdoms alkoholbruk. Dette impliserer at fremtidige forebyggingsprogram rettet mot ungdoms alkoholbruk, vil kunne ha nytte av å ha en bred tilnærming som også involverer foreldre. Funnene impliserer at det kan være hensiktsmessig at forebygging av jenters alkoholbruk involverer foreldres alkoholbruk. For forebygging av gutters alkoholbruk kan det være hensiktsmessig å inkludere tiltak som favner samtlige foreldrevariabler som har blitt undersøkt i denne studien. Videre forskning i feltet bør i større grad undersøke hvilke ulike sosialiseringsmekanismer for alkoholbruk som forekommer hos jenter og gutter, og vurdere hvorvidt det bør utvikles ulike forebyggingsprogram rettet mot jenter og gutters alkoholbruk.

REFERANSER

- Aas, H. (1993). Adaption of the alcohol expectancy questionnaire (AEQ-A): A short version for use among 13-year-olds in Norway. *Scandinavian Journal of Psychology*, *34*, 107–118.
- Aas, H. N. (1995). *Alcohol expectancies and socialization: Adolescents learning to drink*. Upublisert doktoravhandling, Psykologisk fakultet, Universitetet i Bergen.
- Aas, H., Jakobsen, R. & Anderssen, N. (1995). Predicting 13-year-olds' drinking using parents' self-reported alcohol use and restrictiveness compared with offspring's perception. *Scandinavian Journal of Psychology*, *37*, 113–120.
- Alwin, D. F., Cohen, R. L. & Newcomb, T. M. (1991). *Political attitudes over the life span: The Bennington women after fifty years*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Andrews, J. A. (2005). Substance abuse and girls. I D. Bell-Dolan, S. Foster & E. Mash (red.), *Behavioral and emotional problems in girls* (s. 181–209). New York: Kluwer Press.
- Andrews, J. A., Hops, H. & Duncan, S. C. (1997). Adolescent modeling of parent substance use: The moderating effect of the relationship with the parent. *Journal of Family Psychology*, *11*, 259–270.
- Ary, D. V., Tildesley, E., Hops, H. & Andrews, J. (1993). The influence of parent, sibling, and peer modeling and attitudes on adolescent use of alcohol. *The International Journal of the Addictions*, *28*, 853–880.
- Axinn, W. G. & Thornton, A. (1993). Mothers, children, and cohabitation: The intergenerational effects of attitudes and behavior. *American Sociological Review*, *58*, 233–246.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewoods Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewoods Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Bank, B. J., Biddle, B. J., Anderson, D. S., Hauge, R., Keats, D. M., Keats, J. A., et al. (1985). Comparative research on the social determinants of adolescent drinking. *Social Psychology Quarterly*, *48*, 164–177.

- Barnes, G. M. & Farrell, M. P. (1992). Parental support and control as predictors of adolescent drinking, delinquency, and related problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 763–776.
- Barnes, G. M., Farrell, M. P. & Cairns, A. (1986). Parental socialization factors and adolescent drinking behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 27–36.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11, 56–95.
- Bautzmann, C., Doyle, S., Montero, D., Reeder, B., Silbernagel, H. & Spiller, S. (2008). Risk factors for alcohol use in the United States, 1947-2005. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 18, 240–261.
- Beal, A. C., Ausiello, J. & Perrin, J. M. (2001). Social influences on health-risk behaviors among minority middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 28, 474–480.
- Bloomfield, K., Stockwell, T., Gmel, G. & Rehn, N. (2003). International comparisons of alcohol consumption. *Alcohol Research and Health*, 27, 95–109.
- Botvin, G. J. (2000). Preventing drug abuse in schools: Social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiological factors. *Addictive Behaviors*, 25, 887–897.
- Boyle, J. R. & Boekeloo, B. (2006). Perceived parental approval of drinking and its impact on problem drinking behaviors among first-year college students. *Journal of American College Health*, 54, 238–244.
- Brody, G. H., Ge, X., Katz, J. & Arias, I. (2000). A longitudinal analysis of international parental alcohol-use norms and adolescent alcohol use. *Applied Developmental Science*, 4, 71–79.
- Brofoss, K., Duckert, F., Finset, A., Horverak, Ø., Middelthon, A. L., Mørland, J., et al. (2003). *Forskning på rusmiddelfeltet. En oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak*. NOU-Rapport 4/2003. Oslo: Norges offentlige utredninger.
- Cable, N. & Sacker, A. (2008). Typologies of alcohol consumption in adolescence: Predictors and adult outcomes. *Alcohol & Alcoholism*, 43, 81–90.
- Callas, P. W., Flynn, B. S. & Worden, J. K. (2004). Potentially modifiable psychosocial factors associated with alcohol use during early adolescence. *Addictive Behaviors*, 29, 1503–1515.
- Case, S. (2007). Indicators of adolescent alcohol use: A composite risk factor approach. *Substance Use & Misuse*, 42, 89–111.

- Casswell, S., Pledger, M. & Pratap, S. (2002). Trajectories of drinking from 18 to 26 years: Identification and prediction. *Addiction*, *97*, 1427–1437.
- Choquet, M., Hassler, C., Morin, D., Falissard, B. & Chau, N. (2008). Perceived parenting style and tobacco, alcohol and cannabis use among french adolescents: Gender and family structure differentials. *Alcohol & Alcoholism*, *43*, 73–80.
- Chou, S. P. & Pickering, R. P. (1992). Early onset of drinking as a risk factor for lifetime alcohol-related problems. *British Journal of Addiction*, *87*, 1199–1204.
- Cole, M., Cole, S. R. & Lightfoot, C. (2005). *The development of children (5.utg)*. New York: Worth Publishers.
- Cumsille, P. E., Sayer, A. G. & Graham, J. W. (2000). Perceived exposure to peer and adult drinking as predictors of growth in positive alcohol expectancies during adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *68*, 531–536.
- DeWit, D. J., Adlaf, E. M., Offord, D. R. & Ogborne, A. C. (2000). Age at first alcohol use: A risk factor for the development of alcohol disorders. *American Journal of Psychiatry*, *157*, 745–750.
- Diaz, S. A., Secades-Villa, R., Perez, J. M. E., Fernandez-Hermida, J. R. F., Garcia-Rodriguez, O. & Crespo, J. L. C. (2006). Family predictors of parent participation in an adolescent drug abuse prevention program. *Drug and Alcohol Review*, *25*, 327–331.
- DiClemente, R. J., Wingood, G. M., Crosby, R., Sionean, C., Cobb, B. K., Hook III, E. W., et al. (2001). Parental monitoring and peer influences on adolescent substance use. *Pediatrics*, *107*, 1363–1368.
- Dielman, T. E., Butchart, A. T., Shope, J. T. & Miller, M. (1991). Environmental correlates of adolescent substance use and misuse: Implications for prevention programs. *Substance Use & Misuse*, *25*, 855–878.
- Ducci, F. & Goldman, D. (2008). Genetic approach to addiction: Genes and alcohol. *Addiction*, *103*, 1414–1428.
- Dusenbury, L. (2000). Family-based drug abuse prevention programs: A review. *The Journal of Primary Prevention*, *20*, 337–352.
- Dusenbury, L., Brannigan, R., Falco, M. & Hansen, W.B. (2003). A review of research on fidelity of implementation: Implications for drug abuse prevention in school settings. *Health Eductaion Research*, *18*, 237–256.

- Ennett, S. T. & Bauman, K. E. (1991). Mediators in the relationship between parental and peer characteristics and beer drinking by early adolescents. *Journal of Applied Social Psychology, 21*, 1699–1711.
- ESPAD, The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (2007). *Norway, key results 2007*. Siteret 7. november, 2009, fra ESPADs internettside: <http://www.espad.org/norway>
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS (and sex and drugs and rock 'n' roll)*. London: SAGE.
- Foley, K. L., Altman, D., Durant, R. H. & Wolfson, M. (2004). Adults' approval and adolescents' alcohol use. *Journal of Adolescent Health, 34*, 17–26.
- Fowler, F. (2003). "Do as I say and not as I do!" *Adolescent alcohol use: The impact of parental attitudes and behaviors*. Upublisert doktoravhandling, University of Nebraska.
- Friestad, C. & Klepp, K. I. (2006). Socioeconomic status and health behavior patterns through adolescence: Results from a prospective cohort study in Norway. *European Journal of Public Health, 16*, 41–47.
- Gelernter, J. & Kranzler, H. R. (2009). Genetics of alcohol dependence. *Human Genetics, 126*, 91–99.
- Goldman, M. S. (1989). Alcohol expectancies as cognitive-behavioral psychology: Theory and practice. I T. Løberg, G. A. Marlatt, P. E. Nathan & W. Miller (red.), *Treatment of addictive behaviors* (s. 11–30). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Goldman, M. S., Brown, S. A. & Christiansen, B. A. (1987). Expectancy theory: Thinking about drinking. I H. T. Blane & K. E. Leonard (red.), *Psychological theories of drinking and alcoholism* (s. 181–226). New York: Guilford Press.
- Gorman, D. M., Conde, E. & Huber, J. C., Jr. (2007). The creation of evidence in 'evidence-based' drug prevention: A critique of the strengthening families plus life skill training evaluation. *Drug and Alcohol Review, 26*, 585–593.
- Gottfredson, D. C. & Wilson, D. B. (2003). Characteristics of effective school-based substance abuse prevention. *Prevention Science, 4*, 27–37.
- Grant, J. D., Scherrer, J. F., Lynskey, M. T., Lyons, M. J., Eisen, S. A., Tsuang, M. T., et al. (2006). Adolescent alcohol use is a risk factor for adult alcohol and drug dependence: Evidence from a twin design. *Psychological Medicine, 36*, 109–118.
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T. & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban

- minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors*, 14, 174–184.
- Hansen, W. B. (1992). School-based substance abuse prevention: A review of the state of the art in curriculum, 1980 – 1990. *Health Education Research*, 7, 403–430.
- Hansen, W. B. & McNeal, R. B. (1996). The law of maximum expected potential effect: Constraints placed on program effectiveness by mediator relationships. *Health Education Research*, 11, 501–507.
- Hawkins, D. J., Catalano, R. F., Kosterman, R., Abbott, R. & Hill, K. G. (1999). Preventing adolescent health-risk behaviors by strengthening protection during childhood. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 153, 226–234.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Miller, J. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64–105.
- Hellandsjø Bu, E. T., Watten, R. G., Foxcroft, D. R., Ingebrigtsen, J. E. & Relling, G. (2002). Teenage alcohol and intoxication debut: The impact of family socialization factors, living area and participation in organized sports. *Alcohol & Alcoholism*, 37, 74–80.
- Helsedirektoratet (2007, juni). *Fakta om alkohol: Alkoholpolitikken i Norge*. Sitert 7. november, 2009, fra Helsedirektoratets internettside: http://www.helsedirektoratet.no/rusmidler/fakta_om_rusmidler/fakta_om_alkohol/alkoholpolitikken_i_norge_5496
- Helsedirektoratet (2008a, desember). *Fakta om alkohol: Hva er alkohol?* Sitert 25. mars, 2010, fra Helsedirektoratets internettside: http://www.helsedirektoratet.no/rusmidler/fakta_om_alkohol/hva_er_alkohol_5460
- Helsedirektoratet (2008b, mai). *Ungdom og alkohol – gode råd til foreldre*. Sitert 11. februar, 2010, fra Helsedirektoratets internettside: http://www.helsedirektoratet.no/rusmidler/aktuelt/ungdom_og_alkohol_gode_r_d_til_foreldre_184114
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hirschman, R. S., Leventhal, H. & Glynn, K. (1984). The development of smoking behavior: Conceptualization and supportive cross-sectional survey data. *Journal of Applied Social Psychology*, 14, 184–206.
- Hopfer, C. J., Crowley, T. J. & Hewitt, J. K. (2003). Review of twin and adoption studies on adolescent substance use. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 710–719.

- Horverak, Ø. & Bye, E. K. (2007). *Det norske drikkemønsteret: En studie basert på intervjudata fra 1973-2004*. SIRUS-Rapport nr. 2/2007. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Jakobsen, R. (1997). Stages of progression in noncoital sexual interactions among young adolescents: An application of the mokken scale analysis. *International Journal of Behavioral Development*, 21, 537–553.
- Kandel, D. B. & Andrews, K. (1987). Processes of adolescent socialization by parents and peers. *The International Journal of the Addictions*, 22, 319–342.
- Kempainen, U., Tossavainen, K., Vartiainen, E., Jokela, V., Puska, P., Pantelejev, V. & Uhanov, M. (2008). Environmental factors as predictors of alcohol use among ninth-grade adolescents in Pitkäranta (Russian Karelia) and in eastern Finland. *Scandinavian Journal of Public Health*, 36, 769–777.
- Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366–380.
- Komro, K. A., Maldonado-Molina, M. M., Tobler, A. L., Bonds, J. R. & Muller, K. E. (2007). Effects of home access and availability of alcohol on young adolescents' alcohol use. *Addiction*, 102, 1597–1608.
- Komro, K. A., Perry, C.L., Veblen-Mortenson, S., Farbakhsh, K., Toomey, T. L., Stigler, M. H., et al. (2008). Outcomes from a randomized controlled trial of a multi-component alcohol use preventive intervention for urban youth: Project northland Chicago. *Addiction*, 103, 606–618.
- Koning, I. M., Engels, R. C. M. E., Verdurmen, J. E. E. & Vollebergh, W. A. M. (in press). Alcohol-specific socialization practices and alcohol use in Dutch early adolescents. *Journal of Adolescence*.
- Koopmans, J. R., Slutske, W. S., van Baal, G. C. M. & Boomsma, D. I. (1999). The influence of religion on alcohol use initiation: Evidence for genotype x environment interaction. *Behavior Genetics*, 29, 445–453.
- Kosterman, R., Hawkins, J. D., Guo, J., Catalano, R. F. & Abbott, R. D. (2000). The dynamics of alcohol and marijuana initiation: Patterns and predictors of first use in adolescence. *American Journal of Public Health*, 90, 360–366.
- Koutakis, N., Stattin, H. & Kerr, M. (2008). Reducing youth alcohol drinking through a parent-targeted intervention: The Örebro Prevention Program. *Addiction*, 103, 1629–1637.

- Kuntsche, E., Rehm, J. & Gmel., G. (2004). Characteristics of binge drinkers in Europe. *Social Science and Medicine*, 59, 113–127.
- Kypri, K., Dean, J. I. & Stojanovski, E. (2007). Parent attitudes on the supply of alcohol to minors. *Drug and Alcohol Review*, 26, 41–47.
- Latendresse, S. J., Rose, R. J., Viken, R. J., Pulkkinen, L., Kaprio, J. & Dick, D. M. (2008). Parenting mechanisms in links between parents' and adolescents' alcohol use behaviors. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 32, 322–330.
- Leigh, B. C. (1989). In search of the seven dwarves: Issues of measurement and meaning in alcohol expectancy research. *Psychological Bulletin*, 105, 361–373.
- Linakis, J. G., Chun, T. H., Mello, M. J. & Baird, J. (2009). Alcohol-related visits to the emergency department by injured adolescents: A national perspective. *Journal of Adolescent Health*, 45, 84–90.
- Lohiniva R. J. B. L. (2001). *Rusmidler i Norge 2001*. Sitert 9. november, 2009, fra <http://www.sirus.no/files/pub/323/RiN-2001-N.prn.pdf>
- Lov av 02. juni 1989 om omsetning av alkoholholdig drikk (Alkoholloven) med endringer, sist ved lov av 19. juni 2009 nr 103 (i kraft 28. desember 2009), sitert 19. oktober, 2009 fra <http://www.lovdatab.no/all/hl-19890602-027.html#1-5>
- Lundborg, P. (2007). Parents' willingness to provide alcohol and adolescents' alcohol use – evidence from Swedish data. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 2, 60–70.
- Marsden, J., Boys, A., Farrell, M., Stillwell, G., Hutchings., K., Hillebrand, J., et al. (2005). Personal and social correlates of alcohol consumption among mid-adolescents. *British Journal of Developmental Psychology*, 23, 427–450.
- McMaster, L. E. & Wintre, M. G. (1996). The relations between perceived parental reciprocity, perceived parental approval, and adolescent substance use. *Journal of Adolescent Research*, 11, 440–460.
- Midanik, L. T. (1992). Reliability of self-reported alcohol consumption before and after December. *Addictive Behaviors*, 17, 179–184.
- Mørland, J. (2003). *Alkohol i kroppen*. Sitert 9. november, 2009, fra http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00000/Alkohol_i_kroppen_bok_813a.pdf.
- Nash, S. G., McQueen, A. & Bray, J. H. (2005). Pathways to adolescent alcohol use: Family environment, peer influence and parental expectations. *Journal of Adolescent Health*, 37, 19–28.

- Natvig Aas, H., Leigh, B. C., Anderssen, N. & Jakobsen, R. (1998). Two-year longitudinal study of alcohol expectancies and drinking among Norwegian adolescent. *Addiction*, 93, 373–384.
- Nordahl, T., Gravkrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B. & Rørnes, K. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen. Rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*. Oslo: Utdanningsdirektoratet/Sosial- og helsedirektoratet.
- Pape, H. (2007). Villedende om rusforebygging i skolen. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 10, 127.
- Pape, H. & Hammer, T. (1996). How does young people's alcohol consumption change during the transition to early adulthood? A longitudinal study of changes at aggregate and individual level. *Addiction*, 91, 1345–1357.
- Park, J., Kosterman, R., Hawkins, J. D., Haggerty, K. P., Duncan, T. E., Duncan, S. C., et al. (2000). Effects of the "preparing for the drug free years" curriculum on growth in alcohol use and risk for alcohol use in early adolescence. *Prevention Science*, 1, 125–138.
- Pasienthåndboka (2009, juli). *Virkning av alkohol: Informasjon fra Nasjonalt Folkehelseinstitutt*. Sitert 4. november, 2009, fra Pasienthåndbokas internettside: <http://www.pasienthandboka.no/default.asp?mode=document&documentid=14905>
- Pedersen, W. (1998). *Bittersøt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W. & Aas, H. (1995). Full for første gang – en longitudinell studie. *Nordisk Alkoholtidsskrift*, 12, 121–131.
- Pentz, M. A., Johnson, C. A., Dwyer, J. H., Mackinnon, D. M., Hansen, W. B. & Flay, B. R. (1989). A comprehensive community approach to adolescent drug abuse prevention: Effects on cardiovascular disease risk behaviors. *Annals of Medicine*, 21, 219–222.
- Pernanen, K. (2009). *Alkohol og vold*. Sitert 9. november, 2009, fra http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00015/IS-1072_15596a.pdf.
- Peterson, G. W. & Rollins, B. C. (1987). Parent-child socialization. I M.B. Sussman & S. K. Steinmetz (red.), *Handbook of marriage and the family* (s. 471–507). New York: Plenum Press.
- Petrie, J., Bunn, F. & Byrne, G. (2007). Parenting programmes for preventing tobacco, alcohol or drug misuse in children <18: A systematic review. *Health Education Research*, 22, 177–191.

- Pleck, J. H. & Masciadrelli, B. P. (2003). Parental involvement in U.S. residential fathers: Levels, sources, and consequences. I M. Lamb (red.), *The role of the father in development*. New York: Wiley.
- Poelen, E. A. P., Scholte, R. H. J., Willemsen, G., Boomsma, D. I. & Engels, R. C. M. E. (2007). Drinking by parents, siblings, and friends as predictors of regular alcohol use in adolescents and young adults: A longitudinal twin-family study. *Alcohol & Alcoholism*, 42, 362–369.
- Riggs, N. R., Eifenbaum, P. & Pentz, M. A. (2006). Parent program component analysis in a drug abuse prevention trial. *Journal of Adolescent Health*, 39, 66–72.
- Rhee, S. H., Hewitt, J. K., Young, S. E., Corley, R. P., Crowle, T. J. & Stallings., M. C. (2003). Genetic and environmental influences on substance initiation, use, and problem use in adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 60, 1256–1264.
- Rossow, I., Pape, H. & Storvoll, E. E. (2005). Beruselsens kilder – hvordan ungdom skaffer seg alkohol. *Tidsskrift for Den norske legeförening*, 9, 1160–1162.
- Rossow, I., Pape, H. & Wichstrøm, L. (1999). Young, wet and wild? Associations between alcohol intoxication and violent behavior in adolescence. *Addiction*, 94, 1017–1031.
- Schulte, M. T., Ramo, D. & Brown., S. A. (2009). Gender differences in factors influencing alcohol use and drinking progression among adolescents. *Clinical Psychology Review*, 29, 535–547.
- Seljamo, S., Aromaa, M., Koivusilta, L., Rautava, P., Sourander, A., Helenius, H., et al. (2006). Alcohol use in families: A 15-year prospective follow-up study. *Addiction*, 101, 984–992.
- Shortt, A. L., Hutchinson, D. M., Chapman, R & Toumbourou, J. W. (2007). Family, school, peer and individual influences on early adolescent use: First-year impact of the Resilient Families programme. *Drug and Alcohol Review*, 26, 625–634.
- SIRUS, Statens institutt for rusmiddelforskning (2009). *Rusmiddelstatistikk, 2009* [Data fil]. Tilgjengelig fra Rusmiddelstatistikk på nett, <http://statistikk.sirus.no/sirus/>
- Spijkerman, R., Van den Eijnden, R. J. J. M. & Huiberts, A. (2008). Socioeconomic differences in alcohol-specific parenting practices and adolescents' drinking patterns. *European Addiction Research*, 14, 26–37.
- Spijkerman, R., Van den Eijnden, R. J. J. M., Overbeek, G. & Engels, R. C. M. E. (2007). The impact of peer and parental norms and behavior on adolescent drinking: The role of drinker prototypes. *Psychology & Health*, 22, 7–29.

- Steinberg, L., Fletcher, A. & Darling, N. (1994). Parental monitoring and peer influence on adolescent substance use. *Pediatrics*, *93*, 1060–1064.
- Stice, E., Barrera, M. J. & Chassin, L. (1998). Prospective differential prediction of adolescent alcohol use and problem use: Examining the mechanisms of effect. *Journal of Abnormal Psychology*, *107*, 616–628.
- Stigler, M. H., Perry, C. L., Komro, K. A., Cudeck, R. & Williams, C. L. (2006). Teasing apart a multiple component approach to adolescent alcohol prevention: What worked in Project Northland? *Prevention Science*, *7*, 269–280.
- Store norske leksikon (2010a, januar). *Holdning*. Sitert 14. januar, 2010, fra Store norske leksikons internettside: <http://www.snø.no/holdning>
- Store norske leksikon (2010b, januar). *Norm*. Sitert 14. januar, 2010, fra Store norske leksikons internettside: <http://www.snø.no/norm>
- Storvoll, E. E. & Krange, O. (2003). *Osloungdom og rusmiddelbruk: Utberedelse og muligheter for forebygging*. NOVA-Rapport 26/2003. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics (3.utg)*. New York: HarperCollins.
- Tambs, K. & Vaglum, P. (1990). Alcohol consumption in parents and offspring: A study of the family correlation structure in a general population. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *82*, 145–151.
- Tildesley, E. A. & Andrews, J. A. (2008). The development of children's intentions to use alcohol: Direct and indirect effects of parent alcohol use and parenting behavior. *Psychology of Addictive Behaviors*, *22*, 326–339.
- Toomey, T. L., Williams, C. L., Perry, C. L., Murray, D. M., Dudovitz, B. & Veblen-Mortenson, S. (1996). An alcohol primary prevention program for parents of 7th graders: The amazing alternatives! Home program. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, *5*, 34–54.
- Toumbourou, J. W., Williams, I. R., White, V. M., Snow, P. C., Munro, G. D. & Schofield, P. E. (2004). Prediction of alcohol-related harm from controlled drinking strategies and alcohol consumption trajectories. *Addiction*, *99*, 498–508.
- Van der Vorst, H., Engels, R. C. M. E., Dekovic, M., Meeus, W. & Vermulst, A. (2007). Alcohol-specific rules, personality and adolescents' alcohol use: A longitudinal person-environment study. *Addiction*, *102*, 1064–1075.

- Van der Vorst, H., Engels, R. C. M. E., Meeus, W. & Dekovic, M. (2006). The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *47*, 1299–1306.
- Van der Vorst, H., Engels, R. C. M. E., Meeus, W., Dekovic, M. & Leeuwe, J. V. (2005). The role of alcohol-specific socialization in adolescents' drinking behaviour. *Addiction*, *100*, 1464–1476.
- Van der Vorst, H., Engels, R. C. M. E., Meeus, W., Dekovic, M. & Vermulst, A. (2006). Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: A longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors*, *20*, 107–116.
- Vedøy, T. F. & Skretting, A. (2009). *Ungdom og rusmidler: Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968 -2008*. SIRUS-Rapport nr. 5/2009. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Webb, J. A., Bray, J. H., Getz, J. G. & Adams, G. (2002). Gender, perceived parental monitoring, and behavioral adjustment: Influences on adolescents alcohol use. *American Journal of Orthopsychiatry*, *72*, 392–400.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Hoffman, J. H. & Dintcheff, B. A. (1999). Trends in adolescent alcohol and other substance use: Relationships to trends in peer, parent, and school influences. *Substance Use & Misuse*, *34*, 1427–1449.
- Werch, C. E., Owen, D. M., Carlson, J. M., DiClemente, C. C., Edgemon, P. & Moore, M. (2003). One-year follow-up results of the STARS for families alcohol prevention program. *Health Education Research*, *18*, 74–87.
- Wetherill, R. R. & Fromme, K. (2007). Perceived awareness and caring influences alcohol use by high school and college students. *Psychology of Addictive Behaviors*, *21*, 145–154.
- Williams, G. D., Aitken, S. S. & Malin, H. (1985). Reliability of self-reported alcohol consumption in a general population study. *Journal of Studies on Alcohol*, *46*, 223–227.
- Wood, M. D., Read, J. P., Mitchell, R. E. & Brand, N. H. (2004). Do parents still matter? Parent and peer influences on alcohol involvement among recent high school graduates. *Psychology of Addictive Behaviors*, *18*, 19–30.

- Young, S. E., Rhee, S. H., Stallings, M. C., Corley, R. P. & Hewitt, J. K. (2006). Genetic and environmental vulnerabilities underlying adolescent substance use and problem use: General or specific? *Behavior Genetics*, *36*, 603–615.
- Yu, J. (1998). Perceived parental/peer attitudes and alcohol-related behaviors: An analysis of the impact of the drinking age law. *Substance Use & Misuse*, *33*, 2687–2702.
- Yu, J. (2003). The association between parental alcohol-related behaviors and children's drinking. *Drug and Alcohol Dependence*, *69*, 253–262.
- Yu, J. & Perrine, M. W. B. (1997). The transmission of parent/adult-child drinking patterns: Testing a gender-specific structural model. *American Journal of Drug Abuse*, *23*, 143–165.
- Zundert, R. M. P., Van der Vorst, H., Vermulst, A. A. & Engels, R. C. M. E. (2006). Pathways to alcohol use among Dutch students in regular education and education for adolescents with behavioral problems: The role of parental alcohol use, general parenting practices, and alcohol-specific practices. *Journal of Family Psychology*, *20*, 456–467.